

OCHRANA PRÁVA NA SPRÁVEDLIVÝ PROCES A ORGANIZACE SOUDNICTVÍ V PROSTORU EVROPSKÝCH SPOLEČENSTVÍ

I. Úvod do ochrany spravedlivého procesu

Cílem této statě je poskytnout informaci o tom, jak je v prostoru Evropských společenství chráněno právo na spravedlivý proces. První část je věnována právní úpravě spravedlivého procesu na úrovni mezinárodní, komunitární a národní a vztahu mezi nimi, druhá část je pak věnována popisu jednotlivých institucí, jejichž posláním je právo na spravedlivý proces chránit, tedy Evropskému soudu pro lidská práva, Evropskému soudnímu dvoru a soustavám soudů v jednotlivých státech Evropských společenství.

Právo na spravedlivý proces je jedním ze základních lidských práv. Jeho původ sahá do 17. a 18. století a je spojen především s Velkou Británií a anglosaskou právní oblastí vůbec. Podstatou tohoto práva je možnost domáhat se svého práva u nestranného a nezávislého orgánu, kterým je soud, rozhodující podle pravidel zaručující spravedlivé posouzení věci. Nositelem tohoto práva je jedinec, fyzická i právnická osoba. Protože každé právo implikuje i jemu odpovídající povinnost, je tomu tak i v tomto případě. Právu na spravedlivý proces odpovídá povinnost státu toto právo zabezpečit, chránit a realizovat, především tím, že vytvoří soustavu soudů a poskytnout jí dostatečné prostředky.

Ochrana spravedlivého procesu a ostatních základních práv na evropském kontinentě je především úkolem Evropského soudu pro lidská práva ve Štrasburku (dále jen Evropský soud), tedy instituce vytvořené v rámci mezinárodní organizace Rada Evropy na základě Evropské úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod ve znění protokolů č.3,5 a 8 upravená protokolem č.11, publikované ve sbírce zákonů pod číslem 209/1992Sb. (dále jen Úmluva). Tento dokument podepsaný v Římě 4. listopadu 1950 obsahuje všeobecně uznávaný katalog základních práv a stala se vzorem pro ústavy řady států. Inspiraci v Evropské úmluvě čerpali například autoři italské, portugalské nebo německé ústavy. Vedle Rady Evropy a její Úmluvy upravují specifickým způsobem lidská práva i Evropská společenství. Vezmeme-li v potaz fakt, že všechny členské státy jsou signatáři Evropské úmluvy a že každý členský stát disponuje svým vlastním katalogem lidských práv, který zpravidla obsahuje ustanovení o spravedlivém procesu, můžeme konstatovat, že je dnes spravedlivý proces a ostatní lidská práva chráněna de facto třemi způsoby najednou. Systém ochrany podle Evropské úmluvy je ale stále nejpoužívanější, nejrozšířenější a velmi dobře propracovaný.

II. Prameny úpravy spravedlivého procesu

V této části si přiblížíme konkrétní právní úpravu spravedlivého procesu na mezinárodní, komunitární a národní úrovni.

A/ Mezinárodní úroveň úpravy

Oblasti mezinárodní ochrany spravedlivého procesu jednoznačně vévodí Evropská úmluva o ochraně lidských práv a základních svobod, včetně jejich dodatkových protokolů. I když samotný pojem spravedlivého procesu, „fair trial“ v textu Úmluvy definován není, obsah tohoto pojmu můžeme vyvodit z čl. 6 Úmluvy a především z judikatury Evropského soudu. (Nejvíce judikatury Evropského soudu se vztahuje právě k čl. 6). V tomto článku jsou

definovány nejzákladnější kritéria spravedlivého procesu. Jsou jimi především veřejnost řízení, přiměřená doba řízení, nezávislost a nestrannost soudní moci, zákonná úprava pravomoci rozhodujících orgánů, veřejné vyhlášení rozsudku, presumpce nevinny, právo na tlumočníka nebo právo na obhajobu. V judikatuře Evropského soudu bývá nejčastěji právo na spravedlivý proces definováno jako „právo jednotlivce svoji věc předložit nezávislému soudu za podmínek, které neznevýhodňují zásadním způsobem jednu stranu procesu vůči druhé.“¹ Odstavec 1 čl. 6 obsahuje soubor obecných procesních práv společných všem druhům řízení. Práva v odst. 2 a 3 čl. 6 a v čl. 7 jsou určena obviněnému v trestním řízení.

1/ Obecné garance společné všem typům řízení:

Čl. 6 odst. 1 Úmluvy stanoví:

Každý má právo na to, aby jeho záležitost byla spravedlivě, veřejně a v přiměřené lhůtě projednána nestranným a nezávislým soudem, zřízeným zákonem, který rozhodne o jeho občanských právech nebo závazcích nebo o oprávněnosti jakéhokoli trestního obvinění proti němu.

Rozsudek musí být vyhlášen veřejně, avšak tisk a veřejnost mohou být vyloučeny buď po dobu celého nebo části procesu v zájmu mravnosti, veřejného pořádku nebo národní bezpečnosti v demokratické společnosti, nebo když to vyžadují zájmy nezletilých nebo ochrana soukromého života účastníků anebo, v rozsahu považovaném soudem za zcela nezbytný, pokud by, vzhledem ke zvláštním okolnostem, veřejnost řízení mohla být na újmu spravedlnosti.

a) právo na přístup k soudu

Čl. 6 odst. 1 zaručuje každému, aby soud rozhodl o každé sporu, který se týká práv nebo závazků občanskoprávní povahy.² Každý jednotlivec má právo obrátit se na soud a žádat ochranu svého práva. V této souvislosti je třeba si uvědomit, že Evropský soud nerozhoduje meritorně, ale rozhoduje pouze o tom, zda napadené řízení jako celek bylo spravedlivé ve smyslu Úmluvy.³ Toto právo v sobě skrývá povinnost státu zajistit existenci soudní soustavy a zároveň vyloučit možné způsoby, jak ztížit přístup k soudu jako například vysoké náklady řízení nebo nemožnost bezplatné právní pomoci. K povinnosti zabezpečit existenci bezplatné obhajoby se Evropský soud vyjádřil mimo jiné ve věci AIREY v. Irsko, 1979, A-32. Z první věty čl. 6 vyplývá, že přístup k soudu dle Úmluvy je vystavěn na následujících aspektech:

aa) nestrannost a nezávislost soudu

Nestrannost a nezávislost jsou základními požadavky, které Úmluva klade na soudní orgány. Nestrannost zaručuje jednak osobní postoj soudce k věci (subjektivní aspekt) a to, že osoba soudce skýtá dostatečné záruky vylučující jakékoli legitimní pochybnosti (objektivní aspekt).⁴ Nezávislost soudu je dána několika faktory jako nezávislost soudní moci na ostatních mocích, nepodjatost soudce, podmínky vzniku a zániku soudcovské funkce, právní úprava soudní moci a vnitřní svoboda soudce. Rozhodování soudu by mělo být oprostěno od všech cizích zásahů. Požadavek na to, aby soud byl orgán zřízený zákonem, má především zamezit ovlivňování ze stran výkonné moci a zajistit, že bude právně regulován mocí zákonodárnou.

ab) rozhodování v občanskoprávních věcech nebo o oprávněnosti trestního obvinění

Podmínkou proto, aby vůbec mohl být aplikován čl. 6, tedy aby se Evropský soud vůbec mohl zabývat stížnostmi k němu podanou, je, aby v žalobě nebo ve sporu byla „určena občanská

¹ Rozsudek ESLP ve věci BRANDSTETTER v. Rakousko, 1991, A-211

² Srov. Rozsudek ELSP ve věci GOLDER v. Velká Británie, 1975, A-18

³ Srov. Rozsudek ESLP ve věci BARBERA v. Španělsko, 1988, A-146

⁴ Srov. Rozsudek ESLP ve věci CUBBER v. Belgie, 1984, A-86

práva nebo závazky“⁵ a ty musí být předmětem skutečného a vážného sporu.⁶ Soud se bude zabývat také stížnostmi, pokud se týká oprávněnosti trestního obvinění.

b) přiměřená lhůta

Dalším aspektem spravedlivého procesu, kterého se jednotlivec může dovolat na základě čl. 6, je to, aby jeho záležitost byla projednána v přiměřené lhůtě. Evropský soud se přiměřeností doby řízení zabýval mnohokrát a došel k závěru, že přiměřenost je třeba posuzovat vždy podle okolností případu a z hlediska tří kritérií:

-složitosti případu

-způsobu chování stěžovatele

-způsobu chování vnitrostátních orgánů.

Existuje ustálený názor Soudu, že množství práce, nedostatek personálu, špatná organizace nebo přetíženost soudů nejsou důvody, které by opravňovaly soudy k nepřiměřenému zvyšování délky řízení.⁷ Naproti tomu chování stěžovatele považuje za objektivní prvek, který je třeba vzít v úvahu a který nelze přičítat žalovanému státu.

c) veřejnost projednávání

Toto ustanovení v praxi nečiní větší potíže. V českém prostředí je z tohoto pohledu zajímavá kauza Hučín a není vyloučeno, že se tento případ dostane právě až před Evropský soud. Toto ustanovení v sobě zahrnuje veřejné projednávání, přítomnost veřejnosti a veřejnost vyhlášení rozsudku. Čl. 6 dále konkretizuje okolnosti, za kterých veřejnost řízení může být omezena.

2/ Garance práv obviněného

Dosud jsme se věnovali obecným garancím spravedlivého procesu vyjádřeným v prvním odstavci čl.6. Teď přejdeme k aspektům spravedlivého procesu vztahujícím se k trestnímu řízení. Ty jsou vyjádřeny v odst.2 a 3 čl. 6.:

Každá, kdo je obviněn z trestného činu, se považuje za nevinného, dokud jeho vina nebyla prokázána zákonným způsobem.

Každý, kdo je obviněn z trestného činu, má tato minimální práva:

- *být neprodleně a v jazyce, kterému rozumí podrobně seznámen s povahou a důvodem obvinění proti němu;*
- *mít přiměřený čas a možnost k přípravě své obhajoby;*
- *obhajovat se osobně nebo za pomoci obhájce podle vlastního výběru nebo, pokud nemá prostředky na zaplacení obhájce, aby mu byl poskytnut bezplatně, jestliže to zájmy spravedlnosti vyžadují;*
- *vyslychat nebo dát vyslychat svědky proti sobě a dosáhnout předvolání a výslech svědků ve svůj prospěch za stejných podmínek, jako svědků proti sobě;*
- *mít bezplatnou pomoc tlumočnicka, jestliže nerozumí jazyku používanému před soudem nebo tímto jazykem nemluví.*

d) osobní účast v procesu

I když takové právo v Úmluvě výslovně zakotveno není, je možno ho odvodit interpretací účelu čl. 6, neboť si lze jen těžko představit, jak by některá z ostatních práv v odst. 3 byla vykonávána v nepřítomnosti.

⁵ Rozsudek ESLP ve věci KOENIG v. Německo, 1978, A-27

⁶ Rozsudek ESLP ve věci SPORRONG A LOENNROTH v. Švédsko, 1982, A-52

⁷ Rozsudek ESLP ve věci DE MICHELI v. Itálie, 1993, A-257D

e) presumpce nevinoty

Presumpce nevinoty je zásadním principem spravedlivého trestního procesu. Podstata tohoto principu tkví v tom, že dokud odsuzujícím rozsudkem soudu není vyslovena vina, není možno na toho, proti němuž je vedeno trestní řízení, pohlížet jako na vinného.⁸

f) právo být seznámen s obviněním

Toto právo je upraveno také v čl. 5, kde se uvádí, že každý, kdo je zatčen, musí být seznámen neprodleně a v jazyce, kterému rozumí, s důvody svého zatčení a s každým obviněním proti němu.⁹

g) právo na obhajobu

Spolu s presumpcí nevinoty je právo na obhajobu základní podmínkou spravedlivého procesu. Obviněný má právo na čas a možnost přípravy obhajoby, na obhajobu samotnou, vedenou obviněným samotným nebo jeho obhájcem, a také na bezplatnou právní pomoc. Obviněný má možnost vyjádřit se ke skutečnostem, které jsou mu kladeny za vinu, a k důkazům o nich, uvádět okolnosti a důkazy sloužící k jeho obhajobě, činit návrhy a podávat žádosti, nahlížet do spisů a má také právo nevypovídat.¹⁰ Důležitou součástí práva na obhajobu je také právo obviněného na styk s obhájcem mimo dosah poslechu třetí osoby.

h) právo na důkaz

Umožňuje obviněnému pořizovat důkazy ve svůj prospěch. Jedná se například o právo vyslýchat svědky a dosáhnout jejich předvolání

i) právo na tlumočnicka

Obviněnému náleží právo na bezplatnou pomoc tlumočnicka, pokud nerozumí jazyku používanému před soudem.

3/ Další garance spravedlivého procesu

Článek 6 není jediným místem, kde Úmluva upravuje spravedlivý proces. Mezi další nezbytné garance patří:

- právo na poskytnutí odškodnění v případě nezákonného zatčení nebo zadržení (čl.5 odst.5)
- právo na odškodnění za nezákonné odsouzení (čl. 3 Protokolu č.7)
- zákaz retroaktivity a zásada nulla poena sine lege (čl.7)
- právo na odvolání v trestních věcech (čl. 2 odst.1 Protokolu č.7)
- zásada non bis in idem (čl.4 Protokolu č.7)
- a samozřejmě ustanovení čl. 13, který zakotvuje právo na účinné opravné prostředky, neboli právo na přezkum. Konkrétněji je pak toto právo upraveno v čl. 2 odst.1 protokolu č.7

Přiblížili jsme si ustanovení Úmluvy, která se týká práva na spravedlivý proces. Úmluva poskytuje momentálně nejlépe propracovaný systém ochrany spravedlivého procesu. O kvalitě a nesporném vlivu tohoto dokumentu svědčí mimo jiné i to, že ačkoli Úmluva není součástí právního systému Evropských společenství, jejich orgány si nemohou dovolit postupovat proti všeobecně uznávanému katalogu lidských práv v něm obsaženém.

⁸ Srov. Rozsudek ESLP ve věci ADOLF v. Rakousko, 1982, A-49

⁹ Rozsudek ESLP ve věci BROZICEK v. Itálie, 1989, A-167

¹⁰ Rozsudek ESLP ve věci FUNKE v. Francie, 1993, A-261-A

Tímto jsme si osvětlili nejdůležitější právní úpravu spravedlivého procesu na mezinárodní úrovni a v dalším textu přejdeme k pramenům úpravy spravedlivého procesu na úrovni komunitární.

B/ Komunitární prameny spravedlivého procesu

Než se začneme věnovat samotné úpravě spravedlivého procesu, dovolíme si malý exkurs do systému ochrany lidských práv v Evropských společenstvích.

Evropská společenství byla vytvořena především k dosažení ekonomických cílů. Ochrana lidských práv byla považována za něco, co není v kompetenci Evropských společenství, něco mimo *acquis communautaire*. Otázka lidských práv byla automaticky přenechána Evropskému soudu a mechanismům vytvořených podle Úmluvy. Převládal názor, že ekonomické vztahy a lidská práva spolu nijak nesouvisí. Evropský soudní dvůr při své činnosti ale stále častěji docházel k názoru, že hospodářské vztahy a lidská práva spolu velmi úzce souvisí. Zpočátku neměla Evropská společenství svou vlastní úpravu lidských práv, to ovšem neznamenal, že by lidská práva nebyla v jejich prostoru chráněna vůbec. Vždyť všechny členské státy měly své vlastní listiny základních práv a také každý členský stát byl zároveň členem Rady Evropy a signatář Úmluvy.

Právě existenci mechanismu ochrany lidských práv na základě Úmluvy můžeme omluvit počáteční nevoli k zakotvení základních lidských práv v dokumentech Evropských společenství. Pojem základních lidských práv se do závazných dokumentů Evropských společenství dostal jaksi „zpětně“ díky judikatuře Evropského soudního dvora. Ten vůbec poprvé ve svém rozhodnutí odkázal na Úmluvu a její katalog základních práv v roce 1975 v rozhodnutí ve věci Rutili.¹¹ Judikatura Evropského osudního dvora, která odkazovala na Úmluvu se stala hlavním pramenem úpravy lidských práv v Evropských společenstvích. Poprvé se pojem lidských práv objevil v právně závazném dokumentu Evropských společenství v roce 1997 v čl. 6 Smlouvy o Evropské unii¹² a to přímo odkazem na Úmluvu: *„Unie je založena na zásadách svobody, demokracie, právního státu a respektování lidských práv a základních svobod, na principech, které jsou společné členskými státy.“* Unie respektuje základní lidská práva, která zajišťuje Evropská úmluva o ochraně lidských práv a základních svobod, podepsaná v Římě dne 4. listopadu 1950, a která vyplývají z ústavních tradic společných členskými státy jako všeobecné právní zásady Společenství.“ Fakt, že tento článek přímo odkazuje na Úmluvu, přinesl Evropskému soudnímu dvoru výslovnou kompetenci k aplikaci tohoto dokumentu při rozhodování. Evropský soudní dvůr na Úmluvu odkazoval již dříve, nyní se tak ale mohlo dít mnohem častěji. Evropská společenství se tedy svým způsobem připojila ke katalogu základních práv uvedenému v Úmluvě, nelze ale hovořit o právní závaznosti Úmluvy pro Evropská společenství, spíše lze mluvit o zvláštní právní síle či významnosti tohoto dokumentu.

Stále zde ale existoval problém chybějícího uceleného katalogu lidských práv na úrovni Evropských společenství. Orgány Evropských společenství se ho snažili vyřešit přistoupením Společenství k Úmluvě, ale toto řešení se ukázalo jako problematické¹³. Odpovědí na tento problém se nakonec ukázalo být přijetí zatím právně nezávazné Charty základních lidských práv Evropské unie (dále jen Charta).

¹¹ Rozhodnutí ESD ve věci č. 36/75 Rutili v. Francie, 1975

¹² původně čl. F odst. 2 Maastrichtské smlouvy, 1992

¹³ blíže Šturma P., Vztah Charty EU k dosavadnímu systému ochrany lidských práv v Evropě, Právní rozhledy č.9/2004, str. 321 a násl.

Charta je i přes svou právní nezávaznost významným dokumentem. Charta byla slavnostně vyhlášena 7. prosince 2000 na Mezivládní konferenci ve francouzském Nice. Autoři se nenechali inspirovat žádným z dřívějších mezinárodních dokumentů a vytvořili listinu, kterou originálně rozčlenili na šest kapitol pojmenovaných podle hodnot, která v nich obsažená práva ztělesňují. Kapitoly nazvali Důstojnost, Svobody, Rovnost, Solidarita, Občanství a Spravedlnost.

Budeme se blíže zabývat kapitolou VI nazvanou Spravedlnost, která obsahuje ustanovení týkající se spravedlivého procesu. Tato kapitola obsahuje čtyři články:

Čl. 47 Právo na účinnou právní ochranu a spravedlivý proces

Čl. 48 Presumpce nevinny a právo na obhajobu

Čl. 49 Zásada zákonnosti a zásada přiměřenosti trestných činů a trestů

Čl. 50 Právo nebyt dvakrát trestně stíhán nebo trestán pro týž trestný čin.

V těchto čtyřech člancích nalezneme jednotlivé aspekty spravedlivého procesu, záruky procesní povahy. Zvláště v těchto ustanoveních se projevuje důležitý princip a to „vláda práva“ – „Rule of Law“. Vztah mezi vládou práva a úctou k lidským právům je zde koncipován nejen jako cíl, ale i jako prostředek či předpoklad k zajištění lidských práv.¹⁴ Na textu Charty je zřetelně vidět, že jako zdroj inspirace sloužila autorům Úmluva, proto bývají tato ustanovení označována jako „zrcadlová“¹⁵. K jednotlivým článkům Charty můžeme najít odpovídající články Úmluvy. Například článku 48 odst. 1) Charty odpovídá článek 6 odst.2) Úmluvy.

Úprava spravedlivého procesu v Chartě je o něco chudší než úprava v Úmluvě a je jí vytýkáno především to, že nezakotvuje právo na náhradu škody v případě nezákonného odsouzení. Tvůrcům Charty šlo o to, aby vyloučili nebezpečí dvojích standardů lidských práv v Evropě, zejména však, aby Charta neposkytovala nižší úroveň ochrany než Úmluva. Bylo nutné zajistit koexistenci obou dokumentů při respektování výdobytků Úmluvy dosažených na základě jejího výkladu Evropského soudu, proto je i v preambuli Charty obsažen odkaz na jeho rozhodnutí a dále také čl. 52 Charty odkazuje na Úmluvu:

„Pokud tato Charta obsahuje práva, která odpovídají právům zaručeným Úmluvou o ochraně lidských práv a základních svobod, význam a rozsah těchto práv je stejný jako význam a rozsah práv a svobod stanovených touto Úmluvou. Toto ustanovení nebrání, aby právo Unie zajišťovalo rozsáhlejší ochranu“

Autoři tak vlastně „vtáhli“ hmotněprávní ustanovení Úmluvy do Charty.¹⁶

Prozatím ale není na místě přeceňovat úlohu Charty v ochraně spravedlivého procesu. Zatím je pouhou artikulací práv, která nemá vytvořený žádný kontrolní mechanismus. Její efektivita záleží především na rozhodovací praxi Evropského soudního dvora. Ten se však prozatím zdráhá na Chartu odvolávat, neboť si je vědom, že takové rozhodnutí by znamenalo vývoj judikatury, který by znamenal závaznost Charty¹⁷. K tomu, aby se stala Charta právně závaznou, je třeba ji začlenit do primárního práva Evropských společenství, například tím, že

¹⁴ Srov. Šturma, P., Vláda práva podle Evropské úmluvy o lidských právech, Právník č. 5, 1993, str. 385

¹⁵ Srov. Šišková, N., Unijní ochrana lidských práv, Linde Praha, a.s., 2001, str.31

¹⁶ Srov. Šturma, P., Vztah Charty EU k dosavadnímu systému ochrany lidských práv v Evropě, Právní rozhledy č. 9/2004, str. 321a násl.

¹⁷ Viz Šturma, P., op. cit. sub 16, str. 324

bude zařazena do budoucí evropské ústavy. Tento postup předpokládá například Smlouva zakládající ústavu pro Evropu.

Charta není jediným pramenem úpravy spravedlivého procesu na komunitární úrovni. Zásadním zdrojem je judikatura Evropského soudního dvora v Lucemburku. Jím vytvořené obecné právní zásady jsou řazeny na úroveň primárního práva a odkaz na ně se objevuje v textech zřizovacích a revidujících smluv - například už zmiňovaný čl. 6 Smlouvy o Evropské unii. Primární právo neobsahuje výslovnou úpravu spravedlivého procesu, najdeme zde jen všeobecné odkazy na ochranu lidských práv. Sekundární normy v oblasti lidských práv jsou obsáhlejší a konkrétnější. Zahrnují především nařízení a směrnice spojené s určitým aspektem spravedlivého procesu, například rovné zacházení a zákaz diskriminace. Vzhledem k tomu, co bylo výše napsáno, učiníme následující závěr. Pro jednotlivce zůstává nadále nejučinnější a zásadní systém ochrany spravedlivého procesu podle Úmluvy a její orgány, neboť tento dokument je závazný pro státy – signatáře, kdežto Charta je pouze deklarovaný, politický dokument.

C/ Vnitrostátní prameny spravedlivého procesu

Abychom se zmínili o všech úrovních úpravy spravedlivého procesu v dnešní Evropě, musíme se ještě věnovat úpravě na úrovni jednotlivých států, tedy úrovni ústavní. Každý členský stát disponuje svým vlastním katalogem lidských práv, který obsahuje i ustanovení o spravedlivém procesu. Fakt, že řada autorů ústav se nechala inspirovat textem Úmluvy jen dotvrzuje výjimečné postavení tohoto dokumentu. Bližší informace o úpravě spravedlivého procesu v jednotlivých členských státech jsou uvedeny v dalším textu.

Závěrem lze říci, že právní úprava spravedlivého procesu v dnešní Evropě tvoří víceúrovňový systém, jehož složky jsou ve vzájemném souladu. To vyplývá z již výše konstatovaného výsostného postavení Úmluvy. Ústavní úroveň úpravy žádného z členských států Evropských společenství nemůže být v rozporu s touto smlouvou, neboť všechny členské státy jsou zároveň signatáři Úmluvy. A soulad komunitární úpravy s Úmluvou vyplývá z logiky věci, neboť unijní úprava spravedlivého procesu byla de facto přebrána z dokumentu Rady Evropy nebo je v ní odkazováno na judikaturu Evropského soudu. Spravedlivý proces musí být uskutečňován jak na úrovni vnitrostátních orgánů, tak jako musí být tento princip aplikován samotným Evropským soudem a také v řízení před Evropským soudním dvorem. Závěrem můžeme citovat Simonu Šnebergerovou, spoluautorku knihy Ústavní právo Evropské unie: „Není ani tak důležité, která právní norma spravedlivý proces upravuje, důležité je, aby v každém procesu tento základní kámen demokratického a právního státu nechyběl.“¹⁸

III. Realizace úpravy spravedlivého procesu – organizace soudnictví v prostoru Evropských společenství

Seznámili jsme se s tím, jak je právo na spravedlivý proces upraveno, a teď se budeme blíže věnovat tomu, jak jednotlivé státy nebo seskupení států dostaly svým závazkům, které jim z této úpravy plynou. Tedy především to, zda a jaké vytvořili kontrolní mechanismy a zda je vybavili řádnými prostředky, a tím jim umožnili, aby jednali v souladu s požadavky

¹⁸ Blahož, J., Klíma, K., Skála, J. a kol., Ústavní právo Evropské unie, Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, Dobrá Voda, 2003, ISBN 80-86473-48-1, str. 624

vyplývajícími z přijaté úpravy. Přiblížíme si jednotlivé instituce : Evropský soud , Evropský soudní dvůr a jednotlivé soudní systémy členských států Evropských společenství.

A/ Evropský soud

V dnešní Evropě na dodržování spravedlivého procesu i ostatních lidských práv dohlíží především Evropský soud ve Štrasburku, tedy instituce vytvořená na základě Úmluvy. Podle původního textu Úmluvy byly k dohledu nad uskutečňováním práv zaručených v tomto dokumentu ustaveny dva nezávislé orgány: Evropská komise lidských práv a Evropský soud lidských práv. Aby bylo možné zvládnout stále rostoucí množství případů¹⁹, bylo v roce 1993 rozhodnuto, že bude ustaven nový Evropský soud, který nahradí předchozí složitější a časově náročnější systém. Zároveň se stal i demokratičtější, neboť Evropská komise byla politický orgán, který prováděl selekci stížností, které se měly dostat před Evropský soud. Protokol č.11 k Úmluvě, který ji novelizoval tak, aby umožnil uvedenou změnu, byl otevřen k podpisu v roce 1994. Nový soud vznikl 1. listopadu 1998.

Organizaci Evropského soudu a řízení před ním se Úmluva věnuje v hlavě II (čl. 19 –chl. 51):

a) soudci

Počet soudců u Evropského soudu je roven počtu smluvních stran (signatářů Úmluvy), tedy čtyřicet tři soudců. Soudci jsou voleni Parlamentním shromážděním Rady Evropy na dobu šesti let, přičemž mohou být zvoleni znovu. Soudci zasedají jako soukromé osoby a nereprezentují žádný stát. Ve svém funkčním období nemohou vykonávat činnosti neslučitelné s jejich nezávislostí a nestranností nebo s požadavky stálého úřadu. Soudci musí mít vysoký morální charakter a splňovat podmínky vyžadované pro výkon vysokých soudních funkcí nebo být uznávanými právníky.

Žádný soudce nesmí být zbaven svého úřadu, pokud ostatní soudci dvoutřetinovou většinou nerozhodnou o tom, že přestal splňovat požadované podmínky.

Funkční období soudců končí dosažením věku 70 let.

b) organizace soudu

Soudci v plénu volí na tříleté období svého předsedu a jednoho nebo dva místopředsedy, zřizuje senáty na pevně stanovené období, volí předsedy senátů a přijímá jednací řád Evropského soudu.

Evropský soud je rozdělen do čtyř sekcí, jejichž složení, určené na tři roky, musí být vyvážené jak z hlediska zeměpisného, tak z hlediska pohlaví soudců. Musí taktéž brát v potaz různé právní systémy, které existují v jednotlivých členských státech.

V rámci jednotlivých sekcí se vytváří tříčlenné výbory, sedmičlenné senáty a Velký senát.

V těchto seskupeních se pak projednávají jednotlivé případy.

Tříčlenné výbory jsou zřizovány na dobu jednoho roku.

Členem sedmičlenného senátu je obligatorně soudce zvolený za dotčenou smluvní stranu a předseda sekce.

Velký senát je tvořen sedmnácti soudci, jeho členy jsou ex officio předsedové a místopředsedové Soudu a předseda sekce.

c) řízení před Evropským soudem

Evropský soud může přijímat stížnosti od každé fyzické osoby, nevládní organizace nebo skupiny jednotlivců, kteří se cítí být poškozeni v důsledku porušení práv priznaných Úmluvou ze strany členského státu-smluvní strany (individuální stížnost).

¹⁹ V roce 1981 přijala Komise 404 stížností, v roce 1997 už 4 750.

Každá smluvní strana může oznámit Evropskému soudu každé údajné porušení ustanovení Úmluvy ze strany jiné smluvní strany (státní stížnost).

Slyšení jsou veřejná, pokud Evropský soud z důvodu výjimečných okolností nerozhodne jinak. Dokumenty uložené u Evropského soudu jsou přístupné veřejnosti, pokud jeho předseda nerozhodne jinak.

Stěžovatelé mohou jednat před Evropským soudem sami, ale doporučuje se nechat se zastupovat advokátem. V případě, že je stížnost komunikována dotčené vládě, je právní zastoupení povinné. Existuje systém právní pomoci, pro stěžovatele, kteří nedisponují dostatečnými finančními prostředky.

Úředními jazyky Evropského soudu je francouzština a angličtina, stížnost, ale může být podána v jazyku jakéhokoli členského státu Rady Evropy.²⁰

d) řízení o přijatelnosti stížnosti

Evropský soud se může věcí zabývat až po vyčerpání všech vnitrostátních opravných prostředků a ve lhůtě šesti měsíců ode dne, kdy bylo ve věci přijato konečné rozhodnutí. Soud prohlásí za nepřijatelnou každou individuální stížnost, kterou pokládá za neslučitelnou s ustanoveními Úmluvy, zjevně nepodloženou nebo za zneužívající právo podat stížnost.

e) řízení ve věci

Evropský soud pokračuje v projednávání případu, pokud je stížnost uznána za přijatelnou. Příklad je projednáván společně se zástupci stran, a je-li to zapotřebí, je provedeno šetření, pro jehož účinné provedení poskytnou zúčastněné státy všechny nezbytné prostředky.

Smluvní strana, jejímž státním příslušníkem je stěžovatel, má ve všech případech projednáváných před senátem nebo Velkým senátem právo předložit písemná vyjádření a účastnit se slyšení. Předseda Evropského soudu může v zájmu řádného výkonu spravedlnosti vyzvat každou smluvní stranu, která není stranou v řízení, nebo každou dotčenou osobu, která není stěžovatelem, aby předložily písemná vyjádření nebo se účastnily slyšení.

Evropský soud také poskytuje všestrannou pomoc zúčastněným stranám s cílem dosáhnout smírného urovnání. Řízení o smírném urovnání je důvěrné. Je-li dosaženo smírného urovnání, případ je vyškrtnut ze seznamu formou rozhodnutí, které se omezí na stručné vyličení skutečnosti a přijetího řešení.

Pokud případ projednáváný senátem vyvolá závažnou otázku týkající se výkladu Úmluvy nebo pokud by se rozhodnutí senátu o otázce jím projednáváné mohlo dostat do rozporu s rozsudkem dříve Evropským soudem vydaným, může se senát vzdát v kterémkoli okamžiku před vynesením rozsudku pravomoci ve prospěch Velkého senátu. V tříměsíční lhůtě ode dne vynesení rozsudku senátu mohou strany případu požádat ve výjimečných případech o postoupení případu Velkému senátu. Kolegium pěti soudců Velkého senátu žádosti může vyhovět, Velký senát pak o případu rozhodne formou rozsudku.

f) rozsudky

Senáty rozhodují většinovým systémem. Jestliže rozsudek nebo jeho část nevyjadřuje jednomyslný názor soudců, je každý soudce oprávněn připojit k němu svůj odlišný názor, a to tak, že svůj odlišný názor vyjádří, nebo k rozsudku jen přidá prohlášení, že s ním nesouhlasí.

Rozsudky a rozhodnutí o přijatelnosti nebo nepřijatelnosti stížnosti musí být zdůvodněny.

Rozsudek Velkého senátu je konečný.

Rozsudek senátu se stane konečným, jakmile strany prohlásí, že nebudou žádat o postoupení případu Velkému senátu, nebo po uplynutí tříměsíční lhůty ode dne vynesení rozsudku,

²⁰ blíže Hubálková, E., Stručná rukojeť českého advokáta k Evropské úmluvě o lidských právech, zvláštní číslo Bulletinu advokacie, prosinec 2004, vydala ČAK

jestliže nebylo požádáno o postoupení případu Velkému senátu, nebo jakmile kolegium Velkého senátu zamítne žádost o postoupení Velkému senátu.

Konečný rozsudek se zveřejní. Smluvní strany se zavazují, že se budou řídit konečným rozsudkem Evropského soudu ve všech případech, jichž jsou stranami.

Jestliže Evropský soud zjistí, že došlo k porušení Úmluvy a jestliže vnitrostátní právo dotčeného státu umožňuje pouze částečnou nápravu, je poškozené straně přiznáno spravedlivé zadostiučinění

Rozsudky jsou doručeny Výboru ministrů Rady Evropy, který dohlíží na to, aby státy, které se podle rozsudku dopustili porušení Úmluvy, přijaly patřičná nápravná opatření.

Na základě rozsudku Evropského soudu byly přijaty například následující opatření:

Belgie novelizovala zákony o bezdomovcích a přijala opatření znemožňující diskriminaci dětí narozených mimo manželství, Dánsko novelizovalo zákon týkající se vazby před zahájením soudu, Finsko změnilo zákon upravující svěřeneckou péči o děti a právo na návštěvy, Francie, Spojené království a Španělsko přijaly zákony o odposlechu telefonů, Itálie uložila obhájčům povinnost předstupovat před Kasační soud, Nizozemí novelizovalo zákon upravující zadržování pacientů s duševními chorobami, Portugalsko reformovalo systém správních soudů a zvýšilo počet soudců, Rakousko změnilo svou legislativu upravující zacházení s lidmi zadržovanými v psychiatrických ústavech a pro potřebu cizinců s trvalým pobytem vytvořilo nouzové sociální fondy. Řecko novelizovalo zákony upravující prodlužování vazby, Spojené království zakázalo tělesné tresty na školách, Švédsko novelizovalo zákon o povinné náboženské výuce, Švýcarsko revidovalo systém trestních soudů a trestní proces.²¹

f) posudky

Evropský soud může na základě žádosti Výboru ministrů vydávat posudky o právních otázkách týkajících se výkladu Úmluvy. Takovéto posudky se nesmí zabývat otázkami, které se vztahují k obsahu nebo rozsahu práv či svobod stanovených v hlavě I Úmluvy, ani jinými otázkami, které by Soud nebo Výbor ministrů mohly posuzovat v důsledku jakéhokoliv řízení, které může být zahájeno v souladu s Úmluvou.

Soud svůj posudek musí odůvodnit, pokud posudek nevyjadřuje zcela nebo z části jednomyslný názor soudců, má každý soudce právo k němu připojit svůj vlastní názor.

Kontrolní mechanismus vytvořený na základě Úmluvy je dnes nejpoužívanějším a nejvyspělejším mezinárodním systémem. Počet individuálních stížností narůstá a týkají se stále širší palety problémů, jako například: mizení osob a protizákonné zabíjení, mučení a špatné zacházení se zadrženými, svévolné zbavení svobody, nemožnost přístupu k soudu, nemožnost spravedlivého soudu v přiměřeném čase, odposlech telefonů, deportace a vydání osob, diskriminace homosexuálů a transsexuálů, svoboda tisku, práva rodičů vůči svěřeným dětem, narušování vlastnických práv nebo rozpouštění politických stran.²²

Tento mechanismus není v prostoru Evropských společenství jediným. Zvláštní systém ochrany lidských práv nabízí také Evropská společenství. Evropský soud chrání právo na spravedlivý proces čistě z hlediska lidskoprávního, Evropský soudní dvůr zase jen v oblastech sledovaných cíli Evropských společenství.

B/ Evropský soudní dvůr a Soud prvního stupně

Evropský soudní dvůr a Soud prvního stupně (dále jen ESD a SPS) reprezentují soudní moc v Evropských společenstvích. Posláním Evropského soudního dvora je zajišťovat dodržování

²¹ dostupné z http://www.coe.int/cz/portal/Information_material/CZ_HRedusheets.asp?L=CZ

²² dostupné z http://www.coe.int/cz/portal/Information_material/CZ_HRedusheets.asp?L=CZ

práva při výkladu a provádění smluv zakládajících Evropská společenství, jakož i právních předpisů přijatých příslušnými orgány Společenství. Za účelem řádného plnění tohoto úkolu byly Evropskému soudnímu dvoru svěřeny mimo jiné i široké soudní pravomoci, které vykonává v rámci různých druhů žalob. Evropský soudní dvůr je zejména příslušný k rozhodování o žalobách na neplatnost nebo na nečinnost podaných jedním z členských států nebo orgánů, o žalobách pro nesplnění smluvní povinnosti podaných proti členským státům nebo v řízení o předběžné otázce. Na základě Jednotného evropského aktu byl zřízen Soud prvního stupně, jakožto samostatný soud připojený k Soudnímu dvoru. Stalo se tak především kvůli vysokému nárůstu agendy Evropského soudního dvora v 70. a 80. letech. Zřízením Soudu prvního stupně byl vytvořen dvoustupňový soudní systém, ve veškerých věcech souzených v prvním stupni Soudem prvního stupně je možno podat opravný prostředek omezený na právní otázky (procesní pochybení, nepřislušnost soudu) k Evropskému soudnímu dvoru. V meritu věci odvolání přípustné není. Soud prvního stupně má stejné pravomoci jako Evropský soudní dvůr.

1/ Evropský soudní dvůr

Soudní dvůr se skládá z dvaceti pěti soudců a osmi generálních advokátů.

Soudci a generální advokáti jsou jmenováni společnou dohodou vlád členských států na dobu šesti let s možností opakovaného jmenování, jsou vybíráni z právníků, kteří poskytují veškeré záruky nezávislosti, a kteří splňují podmínky vyžadované v jejich zemích pro výkon nejvyšších soudních funkcí nebo jsou obecně uznávanými znalci práva.

Generální advokáti pomáhají Evropskému soudnímu dvoru v plnění jeho poslání. Veřejně, zcela nestranně a nezávisle předkládají stanoviska k věcem předloženým Evropskému soudnímu dvoru, ledaže by tento rozhodl, že věc nevyvolává žádnou novou právní otázku. Jejich funkci nelze zaměňovat s funkcí státního zástupce nebo obdobného činitele.

Evropský soudní dvůr může zasedat v plénu, ve Velkém senátu (třináct soudců) nebo v senátech složených z pěti nebo tří soudců. . Evropský soudní dvůr zasedá v plénu ve velmi mimořádných taxativně uvedených případech²³ a jestliže se Evropský soudní dvůr domnívá, že daná věc má mimořádný význam. Počet soudců potřebných pro usnášení se pléna je patnáct soudců.

Ve Velkém senátu Evropský soudní dvůr rozhoduje, jestliže o to požádá členský stát nebo orgán, který je účastníkem řízení, jakož i ve zvláště složitých nebo důležitých věcech.

Evropský soudní dvůr jakožto nezávislý a samostatný orgán má kromě svého tajemníka vlastní správní infrastrukturu, která zahrnuje, mimo jiné, důležitou jazykovou službu (překládání, tlumočení), neboť Soudní dvůr musí plnit své poslání používaje všechny úřední jazyky Evropských společenství.

Různé druhy žalob

Žaloba pro nesplnění smluvní povinnosti umožňuje Evropskému soudnímu dvoru kontrolovat, zda členské státy dodržují povinnosti, které jsou jim uloženy na základě práva Společenství. Tato žaloba může být podána buď Komisí –v praxi je toto nejčastější případ- nebo jiným členským státem. Pokud Evropský soudní dvůr shledá, že došlo k porušení, členský stát je v

²³ Například jestliže má odvolat z funkce evropského ochránce práv nebo člena Komise, který porušil své povinnosti

něm povinen neprodleně ustát a pokud se tak nestane, může Evropský soudní dvůr uložit zaplacení paušální částky nebo penále.

Žalobou na neplatnost se žalobce domáhá zrušení aktu orgánu (nařízení, směrnice, rozhodnutí). Žaloba na neplatnost může být podána členskými státy, orgány Společenství (Parlament, Rada, Komise) nebo jednotlivcem, pokud je mu akt určen nebo se ho bezprostředně a osobně dotýká.

Žaloba na nečinnost umožňuje Evropskému soudnímu dvoru a Soudu prvního stupně kontrolovat legalitu nečinnosti orgánů Společenství. Tato žaloba však může být podána teprve poté, co byl orgán vyzván, aby jednal. Jestliže je protiprávnost opomenutí shledána, je dotčený orgán povinen ustát v nečinnosti vhodnými opatřeními.

Žaloba na náhradu škody založená na mimosmluvní odpovědnosti umožňuje Evropskému soudnímu dvoru stanovit odpovědnost Společenství za škody způsobené občanům a podnikům orgány nebo jejich zaměstnanci při výkonu jejich funkcí.

Konečně Evropskému soudnímu dvoru mohou být předloženy i opravné prostředky omezené na právní otázky proti rozsudkům vyhlášeným Soudem prvního stupně.

Řízení o předběžné otázce je zvláštním řízením práva Evropských společenství.

Evropský soudní dvůr je sice svou povahou nejvyšším strážcem legality Společenství, ale není jediným soudem, který komunitární právo uplatňuje.

Tento úkol náleží rovněž vnitrostátním soudům, jelikož správní výkon práva Společenství, který je z hlavní části svěřen správním orgánům členských států, nadále podléhá jejich kontrole; velký počet ustanovení Smluv a sekundárního práva (nařízení, směrnice, rozhodnutí) přímo vytváří individuální práva ve prospěch státních příslušníků členských států, kterým mají vnitrostátní soudy povinnost poskytovat ochranu.

Soudy členských států jsou tak přirozenými prvními strážci práva Evropských společenství. Proto, aby bylo zajištěno účinné a stejnorodé uplatňování komunitárních právních předpisů a aby bylo zabráněno rozdílnému výkladu, vnitrostátní soudci mohou, a někdy jsou povinni, obrátit se na Evropský soudní dvůr, aby ho požádali o upřesnění výkladu práva Společenství. Žádost o rozhodnutí o předběžné otázce se může rovněž týkat platnosti aktu práva Společenství. Evropský soudní dvůr odpovídá rozsudkem nebo odůvodněným usnesením. Vnitrostátní soud, kterému je rozsudek určen, je vázán daným výkladem. Rozsudek Evropského soudního dvora váže stejným způsobem ostatní vnitrostátní soudy, které by projednávaly tutéž otázku.

Právě v rámci řízení o předběžné otázce rovněž může kterýkoli evropský občan nechat upřesnit pravidla Společenství, která se ho týkají. Přestože toto řízení může zahájit pouze vnitrostátní soud, který je jediný způsobilý rozhodnout o jeho vhodnosti, všechny dotčené strany, tj. členské státy, účastníci řízení před vnitrostátními soudy a zejména Komise, se mohou řízení zahájeného před Soudním dvorem účastnit.

Na základě předběžných otázek položených někdy i vnitrostátními soudy byly takto stanoveny některé významné zásady práva Společenství.

Řízení před Evropským soudním dvorem je inspirováno řízením před vnitrostátními soudy. Bez ohledu na povahu věci zahrnuje část písemnou a téměř vždy část ústní, která probíhá veřejně. Pro lepší pochopení věci je vhodné rozlišovat mezi řízením o přímých žalobách a řízením o předběžných otázkách.

Řízení o přímých žalobách

K zahájení řízení před Evropským soudním dvorem dochází na základě písemné žaloby zaslané jeho kanceláři. Jsou určeni soudce zpravodaj a generální advokát, kteří jsou pověřeni sledovat průběh věci. Zároveň je návrh doručen druhé straně, která má jeden měsíc pro předložení žalobní odpovědi.

Po skončení písemné části řízení jsou účastníci řízení vyzváni vyjádřit se ve lhůtě jednoho měsíce, zda žádají konání jednání k přednesu řečí. Soudní dvůr na základě zprávy soudce zpravodaje a po slyšení generálního advokáta rozhodne, zda věc vyžaduje provedení důkazů a jakému sboru příslušnému k rozhodnutí je namístě věc postoupit. Předseda stanoví den veřejného jednání. Soudce ve zprávě pro jednání shrne tvrzené skutečnosti a tvrzení účastníků řízení, a podle okolností vedlejších účastníků. Tato zpráva je zveřejněna v jednacím jazyce při jednání. Řeči jsou přednášeny na veřejném jednání. Na dalším veřejném jednání přednese své stanovisko generální advokát. Rozebírá dopodrobna zejména právní stránky sporu a zcela nezávisle navrhuje Evropskému soudnímu dvoru, jak by měl být problém vyřešen. Tímto je ústní část řízení skončena.

Poté se koná porada soudců bez účasti generálního advokáta na základě návrhu rozsudku vypracovaného soudcem zpravodajem. Každý soudce může navrhnout změny. Poté, co je vyneseno rozhodnutí, je vyhlášen rozsudek na veřejném jednání.

Řízení o předběžné otázce

Vnitrostátní soud předkládá Evropskému soudnímu dvoru otázky týkající se výkladu nebo platnosti ustanovení práva Společenství. Účastníci řízení, členské státy a orgány Společenství mají dva měsíce na to, aby předložili evropskému soudnímu dvoru svá písemná vyjádření. Další průběh řízení je shodný s řízením o přímých žalobách. Všichni, kdo mají právo předložit svá písemná vyjádření, mohou rovněž vyjádřit své názory ústně na jednání, koná-li se jednání k přednesu řečí.

Po přednesení stanoviska generálního advokáta a po poradě soudců je vyhlášen na veřejném jednání rozsudek.

Je-li předběžná otázka shodná s otázkou, o které již Evropský soudní dvůr rozhodl nebo může-li být odpověď na tuto otázku vyvozena z judikatury, může Evropský soudní dvůr rozhodnout odůvodněným usnesením odkazujícím zejména na předchozí rozsudek o této otázce.

Předběžné opatření směřuje k získání odkladu výkonu aktu orgánu nebo k získání jakéhokoli jiného předběžného opatření nezbytného k zabránění závažné a nenapravitelné škodě. Návrh na předběžné opatření má vzhledem k hlavnímu řízení vedlejší povahu.

Urychlené řízení umožňuje Evropskému soudnímu dvoru rozhodnout rychle ve věcech velké naléhavosti

Rozhodnutí Evropského soudního dvora jsou přijímána většinou. Žádná menšinová stanoviska nejsou vyjadřována a rozsudky jsou podepisovány všemi soudci, kteří se účastnili porady a jsou vyhlášeny na veřejném jednání. V den vyhlášení rozsudků a přednesení stanoviska generálních advokátů jsou dokumenty k dispozici na internetové stránce Evropského soudního dvora ve všech úředních jazycích Evropských společenství. Následně jsou zveřejňovány ve Sbírce rozhodnutí Evropského soudního dvora.

Jednací jazyk může být zvolen z dvaceti úředních jazyků Unie. V případě, že žalovaným je členský stát nebo fyzická či právnická osoba, mající státní příslušnost některého členského

státu, bude jednacím jazykem úřední jazyk uvedeného státu. Má-li takový stát více úředních jazyků, pak má žalobce právo volby toho z nich, který mu nejlépe vyhovuje. V řízení o předběžné otázce je jednacím jazykem jazyk vnitrostátního soudu, který se na Evropský soudní dvůr obrací s předběžnou otázkou.

Není-li některý účastník řízení schopen zcela nebo zčásti uhradit náklady řízení, může požádat o poskytnutí bezplatné právní pomoci. K žádosti musí být přiloženy veškeré informace prokazující žadatelovu potřebnost.

2/ Soud prvního stupně

Posláním Soudu prvního stupně, stejně jako Evropského soudního dvora, je zajišťovat dodržování práva při výkladu a provádění smluv zakládajících Evropská společenství, jakož i právních předpisů přijatých příslušnými orgány Společenství. Mezi oblastí, v nichž Soud prvního stupně zejména rozhoduje, patří: zemědělství, státní podpory, hospodářská soutěž, obchodní politika, regionální politika, sociální politika, institucionální právo, známkové právo, doprava nebo služební řád úředníků.

Soud prvního stupně se v současnosti skládá z dvaceti pěti soudců. Soudci jsou jmenováni společnou dohodou vlád členských států na dobu šesti let s možností opětovného jmenování. U Soudu prvního stupně neexistují generální advokáti. Soud prvního stupně zasedá v senátech složených z pěti nebo tří soudců nebo v určitých případech rozhoduje samosoudcem. Může rovněž zasedat ve Velkém senátu nebo v plénu v určitých zvláště důležitých věcech.

Soud má svůj vlastní jednací řád. Řízení před Soudem prvního stupně v zásadě zahrnuje část písemnou a část ústní. Soudce zpravodaj je určen na začátku řízení předsedou, aby sledoval průběh věci. Po ukončení písemné části řízení, případně po provedení důkazu jsou přednášeny řeči na veřejném jednání. Jednání jsou simultánně tlumočena do několika úředních jazyků. Poté se koná porada na základě návrhu rozsudku vypracovaného soudcem zpravodajem a rozsudek je vyhlášen veřejně.

S ohledem na rostoucí počet věcí předložených Soudem prvního stupně v minulých pěti letech²⁴ předvídá smlouva z Nice vytvoření „soudních komor“²⁵, které budou tvořit nové soudy specializované na zvláštní témata, proti jejichž rozhodnutím bude možno podat opravný prostředek k Soudem prvního stupně. Komise v současnosti navrhla vytvoření soudu pro spory mezi Společenstvími a jejich zaměstnanci a soudu pro patent Společenství. Soud prvního stupně by měl být příslušný pro rozhodování v prvním stupni všech přímých žalob s výjimkou těch, které budou přiděleny některé „soudní komoře“ a těch, které jsou vyhrazeny Evropskému soudnímu dvoru.

3/ Význam Evropské úmluvy pro ESD

Můžeme Úmluvu považovat za pramen práva Evropských společenství? Sama Úmluva závazná na komunitární úrovni není, nicméně sám dokument má jakousi zvláštní právní sílu, která vychází z jeho významnosti. Někteří autoři tvrdí, za pramen práva lze uznat jen práva v Úmluvě obsažená, neboť tato mohou poskytnout vodítka (guidelines), která by měla být následována uvnitř systému práva Evropských společenství.²⁶ Evropský soudní dvůr je

²⁴ Od svého vzniku v roce 1998 do 31.12.2003 Soud rozhodl 3 821 věcí.

²⁵ V některé literatuře „soudní tribunály“

²⁶ viz. Šejvl, M. Evropské společenství a lidská práva, Právník č. 10-11, roč. 1996, str.880-897

Úmluvou spíše jen inspirován. Z judikatury je patrné, že ji používá spíše jako doplňkový pramen, který má ovšem zásadní význam. Evropská společenství se cítí být zavázána obsahem Úmluvy, ale odmítá uznání rozhodovací jurisdikce Evropského soudu²⁷. Evropský soudní dvůr v odůvodnění svých rozsudků poměrně široce cituje Úmluvu, ale činí tak bez právního zmocnění. Podle své úvahy příslušné ustanovení použít může a nemusí. Je poměrně častým jevem, že se přiklání k interpretaci, kterou učinil Evropský soud. Výrazný rozdíl při aplikaci Úmluvy, je-li Evropským soudním dvorem aplikována, je ten, že Evropský soudní dvůr výkladem Úmluvy sleduje zájmy Evropských společenství. Základní problematika, kterou řeší v souvislosti s právem na spravedlivý proces Evropský soudní dvůr, se týká zejména aspektu zákazu diskriminace a principu rovnosti. Naopak Evropský soud se těmito otázkami zabývá méně, jeho doménou jsou otázky přiměřenosti řízení a určité aspekty trestního řízení (zejména zajištění minimálních záruk obviněného a otázky spojené s omezením osobní svobody)²⁸ Evropská soudní dvůr vytváří svoji vlastní představu lidských práv, někdy i konfliktní s judikaturou Evropského soudu²⁹.

4/ Vztah ESLP a ESD

V Evropských společenství se začal vytvářet nový systém ochrany lidských práv, který je souběžný se systémem ochrany lidských práv podle Úmluvy a který by mohl tomuto systému svým způsobem konkurovat.³⁰ Reálně hrozí, že dojde k oddělenému vývoji dvou evropských standardů ochrany lidských práv. Dalším rizikem je i možná procesní bitva mezi oběma soudy o to, kdo bude mít silnější postavení ve vztahu k druhému.³¹ Zatím je to Evropský soud, který zaujal silnější postavení tím, že kontroluje soulad komunitárního práva s Úmluvou a častěji zasahuje do věcí, kde již rozhodoval Evropský soudní dvůr, kontroluje tak nepřímou sekundární právo Evropských společenství.³²

Evropský soud může také posuzovat z hlediska Úmluvy rozsudky Evropského soudního dvora³³. Na druhé straně ovšem také Evropský soudní dvůr může rozhodovat ve stejné věci, kde již rozhodl Evropský soud³⁴. Zde ovšem platí důležité omezení, že totiž k meritornímu rozhodnutí Evropského soudního dvora je třeba, aby se spor týkal sféry komunitárního práva.

V tuto chvíli se lze jen dohadovat o dalším vývoji systémů ochrany lidských práv na evropském kontinentě, do značné míry totiž souvisí s budoucností a praktickým uplatněním Charty základních práv Evropských společenství. Pokud by Charta byla přijata jako právně závazný dokument, zvýšilo by se riziko vzniku rozdílné judikatury. Charta by totiž pravděpodobně nahradila v judikatuře Evropského soudního dvora dosud převládající vliv Úmluvy. Další variantou vývoje bylo také přistoupení Evropských společenství k Úmluvě, tento postup byl ale postupně zavržen. Můžeme jen doufat, že místo možné rivality mezi oběma soudy dojde spíše k vzájemnému dialogu mezi soudci a k vzájemnému obohacování judikatury.

²⁷ viz. Čl. 6 odst.2) Smlouvy o EU: „Unie respektuje základní lidská práva, která zajišťuje Evropská úmluva o ochraně lidských práv a základních svobod...“

²⁸ Blahož, J., Klíma, K., Skála, J. a kol., Ústavní právo Evropské unie, Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, Dobrá Voda, 2003, ISBN 80-86473-48-1, str.599

²⁹ srov. např. stanovisko Komise ve věci Hoechst A.G: v Commission a stanovisko ESLP ve věci Niemietz v. Germany, které si navzájem odporují.

³⁰ viz. Malenovský, J., Úvaha u kolébky nového ESLP, Právník, č.12, roč.1998

³¹ viz. Srov. Šturma, P., Vztah Charty EU k dosavadnímu systému ochrany lidských práv v Evropě, Právní rozhledy č. 9/2004, str. 321a násl.

³² Srov. rozsudky ESLP Procola v. Lucembursko,1993, nebo Cantoni v. Francie, 1996

³³ Srov. Rozhodnutí ESLP ve věci Bosphorus Hava v. Irsko, 2001

³⁴ zatím je znám pouze jeden takový případ: ESLP, Kremzow v. Rakousko, 1993, Série A, No.268-B; a ESD, Kremzow, C-299/95, 1997

Co se týče ochrany spravedlivého procesu v dnešní Evropě, rozhodující úlohu má, jak už zde bylo několikrát řečeno, stále systém kontroly vytvořený na základě Úmluvy. Tento systém ovládá princip subsidiarity. Systém ochrany spravedlivého procesu musí působit především na národní úrovni. Každý členský stát musí zajistit, aby se právům vymezeným v Úmluvě těšily všechny osoby, které se nacházejí pod jeho jurisdikcí. Prakticky všechny státy v prostoru Evropských společenství už vtělily Úmluvu do národního zákonodárství, čímž daly jednotlivcům možnost dovolávat se ustanovení Úmluvy před národními soudy. Zároveň se také zavázaly k tomu, že vytvoří fungující soudní systém národních soudů, který bude splňovat podmínky spravedlivého procesu dané Úmluvou. V další části textu se budeme blíže věnovat jednotlivým národním soudním systémům.

IV. Soudní systémy členských států ES

Nové prvky v pojetí základních občanských a lidských práv, spojené především s obecným přijetím Úmluvy a s integrací Evropského soudu, vedly k podstatnému omezení rozdílů mezi jednotlivými národními úpravami soudnictví. Přesto je třeba upozornit na tradiční rozdíl britské a kontinentální koncepce spravedlivého procesu. Základní rozdíly obou systémů vyplývají z odlišného historického vývoje soudnictví v obou skupinách zemí. Kontinentální systém vychází ze spíše uzavřeného systému práva, založeného na zákonech a kodifikacích aplikovaných soudy na jednotlivé případy. Anglosaský systém práva je naopak založen na spíše otevřeném systému práva, jehož základ dodnes tvoří především „common law“, právo tvořené soudy na základě precedentů.

Samostatnou otázkou je soudní kontrola ústavnosti. Ústavní soudnictví proniklo téměř do všech států Evropských společenství buď v podobě koncentrovaného ústavního soudnictví (rozhodování o ústavnosti je koncentrováno ve zvláštním, tj. ústavním soudu) anebo v podobě difuzní, rozptýlené, je-li svěřeno soustavě řádných soudů. Typ koncentrovaného ústavního soudnictví je praktikován například v Německu, Rakousku, Itálii, Španělsku, Portugalsku, Řecku nebo České republice. V Dánsku, Finsku a Švédsku je kontrola ústavnosti záležitostí řádných soudů.³⁵

V rámci kontroly ústavnosti zákonů mohou ústavní soudy většinou i rušit ta ustanovení zákonů, jež pokládají za protiústavní. V některých zemích má ústavní soudnictví pouze preventivní povahu, tam, kde se vyslovuje o ústavnosti zákonů ještě předtím, než vstoupí v platnost (Francie). V některých státech je ústavní soudnictví spojeno i s rozhodováním o ústavních stížnostech občanů proti takovým zásahům orgánů veřejné moci, jimiž bylo porušeno jejich základní právo nebo ústavně chráněná svoboda.

Další samostatnou otázkou, o které je třeba se zmínit je správní soudnictví.

Historicky můžeme rozlišovat 3 základní typy správního soudnictví:

Britský typ. V současnosti v Británii působí asi 50 druhů administrativních tribunálů, z nichž každý má svá vlastní pravidla. Tribunály jsou určitým způsobem vázány na sféru státní správy.

Francouzský typ vznikl mnohem později než britské správní soudnictví a jeho teoretickým základem je především Montesquieovo učení o oddělení státní moci. Z hlediska organizace převládá snaha o jednoduchost a přehlednost. Existuje zde soustava administrativních tribunálů, na jejíž vrcholu stojí Státní rada.

³⁵ srov. Klokočka, V., Wagnerová, E. Ústavy států Evropské unie, Linde Praha a.s., 2004

Středoevropský typ je ovlivněn především německým a rakouským správním soudnictvím. Správní soudnictví vykonávají nezávislé soudy, oddělené od správních orgánů. Netvoří součást soustavy všeobecných soudů.

Belgický soudní systém

Belgická ústava předvídá zřízení Arbitrážního soudního dvora, který řeší spory mezi jednotlivými státními institucemi a dohlíží na soulad zákonů a dekretů. Civilní soudnictví je zajišťováno smírčími soudy, prvoinstanční soudy a odvolacími soudy. V Belgii je pět odvolacích soudů. Pro celou Belgii je zřízen jeden Kasační soudní dvůr. Systém trestních soudů se skládá z policejních soudů, korekčních soudů, porotních soudů a soudů pro mladistvé. Nejvyšší instancí správního soudnictví je Státní rada. Na úrovni prvoinstančních soudů existují speciální pracovní, vojenské, daňové a obchodní soudy.

Smírčí soudci, soudci obecných soudů, soudní radové a radové Kasačního soudu jsou jmenováni králem na návrh Nejvyšší rady soudnictví, která se skládá z jednoho francouzského a jednoho holandského kolegia. Kolegia jsou tvořena soudci, státními zástupci a členy volenými Senátem dvoutřetinovou většinou. Soudci jsou při výkonu své soudní pravomoci nezávislí a jsou jmenováni doživotně. Sesadit nebo zbavit úřadu soudce lze jen soudním rozsudkem. Přesadit soudce lze jen novým jmenováním s jeho souhlasem. Soudce nesmí přijmout od vlády žádný placený úřad.

Mezi další pravomoci Nejvyšší rady pro soudnictví patří například výběr kandidátů na jmenování soudcem, vzdělávání soudců nebo předkládání posudků a podávání návrhů, týkajících se celkové činnosti a organizačního uspořádání soudů

Britský soudní systém

V Anglii existuje velká variabilita nejnižších soudních orgánů. Mezi ně patří především okresní soudy (County Courts), jež vyřizují všechny přestupky a 88 procent větších přečinů. Mezi tyto soudní instance patří i tzv. smírčí soudci, kteří rozhodují civilní věci bez poroty, avšak za asistence správního sekretáře (clerk).

Všechny závažnější případy jsou rozhodovány Nejvyšším soudním dvorem, který má 64 soudců a který rozhoduje ve dvou stupních. V prvním jako Nejvyšší soudní dvůr a ve druhém jako Apelační soud. Nejvyšší soudní dvůr se skládá ze tří oddělení: Queen's Bench rozhoduje např. o smlouvách, Chancery rozhoduje o procedurách podle equity a Family rozhoduje např. o rozvodech. Soud je soustředěn v Londýně a soudci rozhodují v první instanci jako jeden soudce a ve druhé zpravidla ve složení dvou až tří soudců tak, že dojíždějí do jednotlivých měst. Sněmovna lordů je ve výjimečných případech odvolací instancí proti rozhodnutí Apelačního soudu. Zabývá se asi 30 až 40 případy ročně a soudí ve složení minimálně tří lordů (za předsednictví kancléře).

Angličtí soudci se rekrutují z řad advokátů a jsou jmenováni lordem kancléřem z osob sdružených v organizaci barristerů. Předpokladem pro jmenování je zpravidla dlouholetá úspěšná praxe a renomé jednotlivých advokátů.

Český soudní systém³⁶

Soudní moc vykonávají jménem republiky nezávislé soudy. Nezávislost soudů je zaručena jejich neodvolatelností s výjimkou tzv. kárné odpovědnosti, dále neslučitelností s jakoukoli ústavní či jinou správní funkcí a také způsobem jmenování.

Ústavní soud má v české soudní soustavě výlučné postavení, neboť je soudním orgánem ochrany ústavnosti. Ústavní soud se skládá z patnácti soudců, kteří jsou jmenováni prezidentem republiky se souhlasem Senátu, a to na dobu deseti let. Soudci Ústavního soudu požívají částečné trestní imunity, která ochraňuje jejich nezávislost.

Za deset let své existence si Ústavní soud vydobyl velmi významné postavení v politickém systému, když řešil řadu kauz bezprostředně spojených s fungováním celého politického systému. Z těch nejvýznamnějších jmenujme například zrušení významných částí novelizovaného zákona o volbách do Parlamentu ČR, který znamenal konec nejdůležitějšího pokusu o volební reformu za deset let existence samostatného státu, resp. některá další rozhodnutí ve věci volebního práva.

Soustavu soudů tvoří Nejvyšší soud, Nejvyšší správní soud, vrchní, krajské a okresní soudy. Nejvyšší soud je vrcholným soudním orgánem ve věcech patřících do pravomoci soudů s výjimkou záležitostí, o nichž rozhoduje Ústavní soud nebo Nejvyšší správní soud. Soudci všech soudů jsou jmenováni do svých funkcí prezidentem republiky a to bez časového omezení.

Dánský soudní systém

Soudní systém Dánska tvoří 82 okresních soudů, Námořní a obchodní soud v Kodani, dva vrchní soudy a Nejvyšší soud. Pod dánský soudní systém spadá také Okresní soud Faerských ostrovů a Vrchní soud Grónska a jeho 18 okresních soudů. U okresních soudů se velmi liší počet soudců, v Kodani je jich 50, zatímco v 48 menších soudech soudí jen jeden soudce.

Soudem druhé instance pro okresní soudy je vrchní soud, proti rozhodnutí okresního soudu Faerských ostrovů a Vrchního soudu Grónska se podává odvolání u Vrchního soudu pro východní Dánsko. Proti rozhodnutí Námořního a obchodního soudu se odvolává u Nejvyššího soudu. Vrchní soud pro východní Dánsko sídlí v Kodani a je složen z předsedy a 63 soudců. Vrchní soud pro západní Dánsko sídlí ve Viborgu a má předsedu a 38 soudců.

Nejvyšší soud je rozdělen na dvě komory, přičemž u obou se vedou všechny typy řízení. Má předsedu a 18 soudců.

Námořní a obchodní soud je složen z předsedy, dvou viceprezidentů a dvou soudců a několika námořních a obchodních expertů. Soud je rozdělen na několik sekcí.

Ze zvláštních soudů můžeme jmenovat Zvláštní soud pro revizi a obžalobu, u kterého se znovu otevírají trestní případy a který je také soudem disciplinárních řízení proti soudcům, dále také Soud pro impeachment. Samostatný ústavní soud zde nenajdeme, spory týkající se ústavnosti se vedou před obecnými soudy. Konečnou instancí je Nejvyšší soud.

³⁶ Dle Kubát, M., Politické a ústavní systémy zemí středovýchodní Evropy, Eurolex Bohemia s.r.o., Praha 2004, str.101 a násl.

Soudci jsou jmenováni královnou na návrh ministra spravedlnosti. Ministru navrhuje soudce Soudní ustanovovací rada složená ze soudce Nejvyššího, vrchního a okresního soudu, jednoho právníka a dvou členů jmenovaných organizací, která představuje zájmy dánské společnosti. Soudci nemohou být proti své vůli přesunuti a odvolání mohou být jen na základě rozhodnutí Zvláštního soudu pro revizi a obžalobu

Estonský soudní systém³⁷

Soudní soustava sestává ze tří úrovní, okresní, městské soudy a správní soudy, krajské soudy a Nejvyšší soud.

Okresní a městské soudy řeší trestní a civilní věci v první instanci. Správní soudy řeší správní agendu. Krajské soudy jsou soudy odvolací. Mají trestní, civilní a správní senát. Krajské soudy jsou tři a najdeme je v Tallinnu, v Tartu a ve Viru. Nejvyšší soudní instancí je Nejvyšší soud, který zároveň funguje jako soud ústavní. Nejvyšší soud má 17 členů a je rozdělen na trestní, civilní a správní komoru. Pro potřeby kontroly ústavnosti byla zřízena „ústavně právní komora“ o pěti členech, která zasedá jen v případě nutnosti. K podání návrhu k „ústavně právní komoře“ je legitimován jen prezident republiky, ministr spravedlnosti a soudy.

Soudci jsou jmenováni na doživotí a Ústava jim zaručuje plnou nezávislost. Předseda Nejvyššího soudu je jmenován parlamentem na návrh prezidenta, soudci NS jsou jmenováni parlamentem na návrh předsedy NS. Všichni ostatní soudci jsou jmenováni prezidentem na návrh předsedy NS.

Estonsko po severském vzoru zavedlo instituci kancléře spravedlnosti. Jmenuje ho parlament na návrh prezidenta republiky na dobu sedmi let. Kancléř především dohlíží na dodržování ústavnosti. Může také navrhnout parlamentu obžalobu prezidenta, člena vlády, nejvyššího státního kontrolora, soudce nejvyššího soudu a poslance. Postavení kancléře odpovídá ministerské funkci a má právo účastnit se zasedání parlamentu a vlády.

Finský soudní systém

Všeobecnými soudy jsou Nejvyšší soudní dvůr, apelační soudy a soudy první instance. Zvláštností finského soudnictví je, že obecné soudy nejsou rozděleny na trestní a civilní části. Všichni soudci rozhodují v obou typech procesů. Prvoinstanční soudy jsou v každé obci nebo je jeden společný pro několik menších obcí. Je zde šest odvolacích soudů. Nejvyšší soud má 22 členů a rozhoduje jen v důležitých případech. Správní soudnictví je zajišťováno Nejvyšším správním soudním dvorem a regionálními správními soudy, kterých je osm.

Zvláštních soudů je celkem pět, soud sociálního zabezpečení, kde se řeší spory týkající se sociálního pojištění a vyplácení důchodů, tržní soud, kam se obracejí nespokojení spotřebitelé, pracovní soud, vězeňský soud pro věci mladistvých a recidivistů a soud pro impeachment členů vlády, nejvyšších soudů a ombudsmana.

Státní soudní dvůr je příslušný k projednání obžaloby, vznesené proti členu Státní rady nebo jejímu justičnímu kancléři, justičnímu ombudsmanovi Parlamentu nebo členu Nejvyššího

³⁷ Dle Kubát, M., Politické a ústavní systémy zemí středovýchodní Evropy, Eurolex Bohemia s.r.o., Praha 2004, str. 120 a násl.

soudního dvora nebo Nejvyššího správního soudního dvora, a to pro protizákonné jednání při výkonu úřadu. Státní soudní dvůr je složen z předsedy Nejvyššího soudního dvora jako předsedajícího a z předsedy Nejvyššího správního dvora a ze tří služebně nejstarších předsedů apelačních soudů jakož i pěti členů parlamentu, volených na dobu čtyř let.

Soudce jmenuje prezident republiky. Soudce může být zbaven úřadu pouze soudním rozsudkem. Bez vlastního souhlasu nemůže být přesazen na jiné místo, ledaže by šlo o reorganizaci soudnictví.

Zvláštností finského soudnictví je jeho výrazná neformálnost.

Francouzský soudní systém

Ústavní rada se skládá z devíti členů, jejichž mandát trvá devět let a nemůže být obnoven. Ústavní rada se obměňuje po třetinách každé tři roky. Tři členy jmenuje prezident republiky, tři předseda Národního shromáždění a tři předsedy Senátu. Nad počet devíti členů jsou doživotními členy bývalí prezidenti republiky. Francie je zemí, kde existuje předběžná kontrola ústavnosti. Zákony, o kterých to stanoví ústava, musí být před vyhlášením předloženy Ústavní radě, která se vysloví o jejich ústavnosti

Soustava všeobecných soudů se skládá z prvoinstančních soudů, soudů odvolacích a ze soudu kasačního. Civilní soudnictví je dále vykonáváno obchodními soudy, soudy pracovními, soudy pro zemědělskou půdu a nemovitosti a soudy sociálního zabezpečení. Soudy nad mládeží zajišťují soudy pro mladistvé nebo porotní soudy pro mladistvé podle závažnosti případu. Ústavou je zřízen Vysoký soudní dvůr, který se skládá z členů volených z poloviny Národním shromážděním a z poloviny Senátem.

Správní soudnictví je zajištěno správními soudy, správními odvolacími soudy a Státní radou. Samostatný ústavní soud zde neexistuje, je zčásti nahrazen Státní radou.

Pomocným orgánem prezidenta ve věcech soudnictví je Nejvyšší soudcovská rada. Toto kolegium je složeno z prezidenta republiky, který mu předsedá, ministra spravedlnosti, z pěti řádných soudců volených ostatními soudci, jednoho státního zástupce, jednoho člena Státní rady ze tří osobností jmenovaných po jednou prezidentem, předsedou Národního shromáždění a předsedou Senátu.

Irský soudní systém

Soustava soudů se skládá ze soudů první instance a odvolacích soudů. Soudy první instance zahrnují Vrchní soud, který má plnou pravomoc a příslušnost posuzovat právní i skutkové otázky civilních i trestních věcí.

Nejvyšší instancí je Nejvyšší soud. Nejvyšší Soud je příslušný k rozhodování o ústavnosti zákonů. Rozhodnutí Nejvyššího soudu v otázce platnosti zákona z důvodu ústavnosti je vyhlášováno jedním ze soudců, přičemž nesmí být veřejně vyhlášeno žádné další stanovisko k dané otázce, ať už souhlasné nebo odlišné ani nesmí být existence takového stanoviska oznámena. Nejvyšší soud rozhoduje o ústavnosti zákonů na žádost prezidenta, poté co zákon prošel oběma komorami parlamentu. Nejvyšší soud rozhoduje také o neschopnosti prezidenta zastávat úřad. Rozhodnutí Nejvyššího soudu je ve všech věcech konečné a nezvratné.

Všichni soudci jsou do úřadu jmenováni prezidentem republiky, jsou při výkonu své funkce nezávislí a řídí se pouze ústavou a právem. Žádný soudce se nemůže stát členem kterékoli komory parlamentu a nesmí zastávat žádný jiný placený úřad nebo zaměstnání. Soudce Nejvyššího soudu a Vrchního soudu může být ze svého úřadu odvolán jen pro zákonem stanovené přestupky nebo pro nezpůsobilost výkonu funkce a v takovém případě jen na základě usnesení obou komor parlamentu, žádajících jeho odvolání.

Italský soudní systém

Ústavní soud je složen z patnácti členů, jmenovaných z jedné třetiny prezidentem republiky, z jedné třetiny parlamentem na společné schůzi a z jedné třetiny nejvyššími řádnými a správními soudy. Soudci Ústavního soudu se vybírají ze soudců (i bývalých), z řad univerzitních profesorů a advokátů, kteří byli činni alespoň dvacet roků. Soudci jsou jmenováni na dobu devíti let bez možnosti opětovného jmenování. Soudci si volí ze svých členů předsedu na dobu tří let. Funkce člena Ústavního soudu je neslučitelná s funkcí člena parlamentu nebo oblastní rady, s výkonem povolání advokáta. Při projednávání obžaloby prezidenta a ministrů působí kromě řádných soudců ještě šestnáct členů, volených na začátku každého zákonodárného období parlamentem ve společné schůzi z občanů, kteří vyhovují podmínkám volitelnosti za senátora.

Soustava obecných soudů se skládá ze smírčích soudů, z obvodních soudů, apelačních a kasačního soudu, který je nejvyšší instancí v zemi. Dále do této soustavy patří soudy pro mladistvé a soudy pro dohled nad vykonáváním rozsudků.

Vedle obecného soudnictví je zde i správní soudnictví (regionální správní soudy a Státní rada), kontrolní soudnictví (Státní kontrolní úřad), vojenské soudnictví (vojenské, vojenské odvolací soudy a Soud vojenského dozoru) a daňové soudnictví (provinční a okresní daňové komise)

Ze zvláštních orgánů jmenujme Porotní soud pro velmi závažné trestné činy a Regionální a Vrchní soud pro vodstvo ve vlastnictví státu.

Nejvyšší soudní rada dohlíží na nábor, jmenování a přemísťování soudců. Radě předsedá prezident republiky, dále se skládá z předsedy Kasačního soudu, předsedy státního zastupitelství u Kasačního soudu, šestnáct členů volí soudci ze svého středu a osm členů volí parlament z řad profesorů a advokátů činných alespoň patnáct let. Volení členové rady setrvávají ve své funkci čtyři roky a nejsou bezprostředně nato znovu volitelní.

Jmenování soudců se děje na základě konkurzu, lze připustit jmenování případně volbu čestných soudců. Soudcové jsou nesesaditelní, nemohou být suspendováni ani zbaveni služby ani ustanoveni na jiné místo nebo funkci jinak, než v důsledku rozhodnutí Nejvyšší soudní rady. Ministr spravedlnosti může dát podnět k zahájení disciplinárního řízení proti soudci.

Kyperský soudní systém

Soudní systém na Kypru má dvě instance, v první soudí obvodní, porotní, rodinné, průmyslové, penzijní a vojenské soudy. Druhou instancí je vždy Nejvyšší soud.

Litevský soudní systém³⁸

Litevský Ústavní soud není součástí soudní moci, ale je samostatným ústavním orgánem, který má přesně vymezené úkoly a pravomoci.

Ústavní soud se skládá z devíti soudců jmenovaných parlamentem na devět let bez možnosti opětovného jmenování. Každé tři roky se mění jedna třetina jeho složení. Parlament jmenuje ústavní tři soudce na návrh prezidenta republiky, tři na návrh předsedy parlamentu a tři na návrh předsedy Nejvyššího soudu. V čele ústavního soudu stojí předseda, který je jmenován parlamentem na návrh prezidenta z řad jeho členů. Soudci Ústavního soudu jsou nezávislí, řídí se pouze Ústavou a disponují imunitou jako poslanci parlamentu. O sesazení z úřadu rozhoduje parlament tří pětinovou většinou poslanců.

Systém, soudů se skládá z Nejvyššího soudu, Apelačního soudu a oblastních soudů dvou úrovní. Kromě toho mohou být tvořeny speciální soudy (především v oblasti pracovního a rodinného práva).

Soudce Nejvyššího soudu jmenuje a odvolává parlament na návrh prezidenta republiky. Soudce apelačního soudu jmenuje prezident na návrh ministra spravedlnosti. Stejný postup platí v případě jmenování soudců oblastních soudů. Poradním orgánem prezidenta republiky je Rada soudců, která se skládá z předsedy Nejvyššího soudu, předsedů kolegií Nejvyššího soudu, předsedy Apelačního soudu a pěti soudců zvolených samotnými soudci na pětileté funkční období. Funkci soudce lze vykonávat do dosažení 65 let věku. Předsedové a soudci Nejvyššího soudu a Apelačního soudu jsou ústavně odpovědní parlamentu. Nejvyšší soud funguje na základě kasačního opravného systému a Apelační soud na základě apelačního opravného systému.

Lotyšský soudní systém³⁹

V souvislosti s přistoupením k Radě Evropy a podpisem Úmluvy v roce 1995, byla výrazně novelizována šestá kapitola lotyšské Ústavy, která upravuje soudnictví. Tři ze čtyř článků byly přepracovány a doplněny ustanoveními o struktuře soudů, postavením soudců a kompetencích Ústavního soudu. V Lotyšsku dnes zajišťuje nezávislou soudní moc 34 okresních (městských) soudů, 5 krajských soudů a Nejvyšší soud.

Ústavní soud byl zřízen v roce 1996. Nemůže přezkoumávat individuální stížnosti, ale je v postavení arbitra ústavnosti přijímaných zákonů. Ústavní soud se skládá ze sedmi soudců jmenovaných parlamentem nadpoloviční většinou všech poslanců (3 na návrh parlamentu, 2 na návrh vlády a 2 na návrh Nejvyššího soudu). Funkční období ústavních soudců je deset let bez možnosti znovuzvolení.

Ze zvláštních soudů je zmiňován Opatrovnický soud a tzv. farní soudy (parish courts). Ekvivalent farní nemá evokovat návaznost na církev, ale spíš charakterizovat velikost území spadající pod jurisdikci farního soudu. Tyto soudy jsou zřizovány místním zastupitelstvem. Ověřují podpisy a kopie, sepisují závěti, sepisují žaloby apod. Farní soud může být založen jednou nebo více „farami“ a je jimi financován.

³⁸ Dle Kubát, M., Politické a ústavní systémy zemí středovýchodní Evropy, Eurolex Bohemia s.r.o., Praha 2004, str. 178 a násl.

³⁹ Dle Kubát, M., Politické a ústavní systémy zemí středovýchodní Evropy, Eurolex Bohemia s.r.o., Praha 2004, str. 199 a násl.

Lucemburský soudní systém

Ústavní soud se skládá z předsedy Nejvyššího soudního dvora, předsedy Správního soudního dvora, dvou členů kasačního soudu a pěti soudců, které jmenuje Velkovévoda na základě společného stanoviska Nejvyššího soudního dvora a Správního soudního dvora. Ústavní soud jedná v jedné komoře o pěti soudcích.

Soustavu soudů tvoří smírčí soudy, okresní soudy a Nejvyšší soudní dvůr. Nejvyšší soudní dvůr řeší kompetenční spory. Pro Lucembursko je zřízen jeden Kasační soud. Správní soudnictví je vykonáváno soustavou správních soudů, na jehož vrcholu stojí Správní soudní dvůr. V Lucembursku existuje soustava vojenských soudů, pracovních soudů a soudů sociálního pojištění.

Smírčí soudci a soudci nižších soudů jsou jmenováni velkovévodou přímo. Radové u soudního dvora a předsedové a místopředsedové okresních soudů jsou jmenováni velkovévodou po stanovisku Nejvyššího soudního dvora. Soudci Správního soudního dvora a správních soudů jsou jmenováni velkovévodou po slyšení Správního soudního dvora. Smírčí soudci, soudci u okresních soudů a radové u soudního dvora jsou jmenováni doživotně. Nikdo z nich nemůže být svého úřadu zcela nebo z části zbaven jinak, než soudním rozsudkem. Každého z těchto soudců lze přeložit jen novým jmenováním a s jeho souhlasem. Pro nemoc nebo špatné chování může však být předběžně zbaven svého úřadu, sesazen nebo přeložen za podmínek, které stanoví zákon.

Maďarský soudní systém⁴⁰

Ústavní soud, zřízený zákonem č. XXXII z 30. října 1989, stojí mimo soudní soustavu. Jedenáct soudců Ústavního soudu volí parlament dvoutřetinovou většinou na návrh komise složené ze zástupců parlamentních politických stran (každá strana má po jednom zástupci). Soudci Ústavního soudu nemohou být člen politických stran a nemohou vyvíjet žádnou jinou politickou činnost.

Postavení maďarského Ústavního soudu lze označit jako silné, má možnost zasahovat do zákonodárné pravomoci parlamentu. Legislativní proces zahrnuje institut předběžné kontroly ústavnosti právních norem, která Ústavnímu soudu umožňuje konstatovat protiústavnost normy ještě před jejím vyhlášením. Právo iniciovat předběžnou kontrolu ústavnosti má prezident republiky. Ústavní soud zasahuje do legislativního procesu také díky své pravomoci stanovit termín, do kdy musí parlament odstranit Ústavním soudem konstatovaný protiústavní stav způsobený absencí legislativní úpravy.

Ústavnímu soudu jako jedinému přísluší výklad maďarské ústavy. V souvislosti s některými nálezy byl Ústavní soud podroben kritice za to, že překračuje hranici výkladu ústavního textu a osobuje si zákonodárnou funkci. Zřejmě nejvýraznějším příkladem bylo rozhodnutí ve věci dvou konkurujících si návrhů na vypsání referenda v roce 1997, kdy dal návrhu vzešlého z podpisové akce voličů před vládním návrhem podpořeným parlamentem, přestože v Ústavě ani v zákoně o referendu žádná hierarchie mezi jednotlivými typy návrhů není stanovena.

Podle Ústavy vykonávají moc soudní Nejvyšší soud, soudní tabule (odvolací soudy, které jsou novým prvkem a v současnosti se postupně vytvářejí), Soud pro hlavní město a župní soudy, místní soudy a pracovní právní soudy. Pro kauzy související s výkonem služby v ozbrojených silách a u policie jsou na obecných soudech zřízeny zvláštní vojenské rady

⁴⁰ Dle Kubát, M., Politické a ústavní systémy zemí středovýchodní Evropy, Eurolex Bohemia s.r.o., Praha 2004, str. 228 a násl.

(běžně označované jako vojenské soudy). Úkolem Nejvyššího soudu jakožto nejvyššího orgánu soudní moci je zajišťovat jednotu právní praxe a jeho rozhodnutí v této oblasti jsou pro všechny soudy závazná. Předsedu Nejvyššího soudu volí parlament na návrh prezidenta, ke zvolení je potřebná dvoutřetinová většina.

Ústava dává od roku 1998 správu soudnictví do kompetence Celostátní rady soudnictví, čímž je výrazně omezena možnost vlády a ministra spravedlnosti (jako orgánů moci výkonné) zasahovat do chodu soudní soustavy. Ústava předpokládá účast orgánů soudcovské samosprávy (soudcovských rad) na výkonu správy soudnictví.

Maltský soudní systém

Maltský soudní systém tvoří Odvolací soud, Trestní odvolací soud, trestní soudy, obecné soudy, magistrátské (úřednické) soudy, místní osudy a Soud pro mládež. Ústavní soud má tři stálé soudce. Na chod soudů a disciplínu soudců dohlíží Komise pro správu soudnictví, jejíž předseda je prezident republiky.

Německý soudní systém

Soudní moc v Německu vykonávají Spolkový ústavní soud, spolkové soudy a soudy zemí.

Systém obecných soudů má čtyři úrovně. Na nejnižší úrovni je několik stovek místních soudů (Amtsgericht), které řeší méně závažné trestní a civilní spory. Nad nimi stojí regionální soudy (Landesgericht), kterých je přes sto a které jsou rozděleny na trestní a civilní část. Třetí úroveň tvoří zemské odvolací soudy (Oberlandesgericht). Na vrcholu systému je Spolkový soudní dvůr (Bundesgerichtshof), který sídlí v Karlsruhe.

V Německu je pět druhů zvláštních soudů: pracovní, správní, sociálního zabezpečení, daňový a patentový. Patentový soud je pouze jeden a sídlí v Mnichově. Všechny ostatní zvláštní soudy mají tři instance: místní, zemskou a federální.

Každá země kromě Šlesvicka-Holštýnska má svůj ústavní soud. Spolkový ústavní soud je nejdůležitějším prvkem soudní soustavy. Sestává ze spolkových soudců a ostatních členů. Členy soudu volí z jedné poloviny Spolkový sněm a Spolková rada. Soudci nesmějí být členy Spolkového sněmu, Spolkové rady, Spolkové vlády ani obdobných orgánů země. Má 16 členů, kteří jsou jmenováni na 12 let. Každé rozhodnutí soudu potřebuje souhlas dvou třetin členů. Soudce Spolkového ústavního soudu může být odvolán jen pro zneužití své pravomoci a to pouze na návrh samotného soudu.

Soudci jsou nezávislí a podléhají jen zákonu. Zbavení úřadu, přeložení nebo dáni na odpočinek mohou být soudci jen na základě soudního rozhodnutí.

Nizozemský soudní systém

Nizozemský soudní systém se skládá z okresních soudů, krajských soudů a apelačních soudů. Okresní soudy jsou od ledna 2002 inkorporovány do krajských soudů. Administrativně tedy zmizely, fakticky ovšem fungují dál, ale na místo ke krajskému soudu se odtud odolává rovnou k apelačnímu soudu. Krajské soudy jsou rozděleny na civilní a trestní sekci. Soudci musí mezi jednotlivými sekcemi po několika letech „cirkulovat“.

Apelační soudy jsou také rozděleny do sekcí, existuje například i daňová sekce. Ústavou byly zřízeny dva zvláštní apelační soudy: Centrální apelační tribunál, který řeší věci

týkající se veřejných služeb a sociálního zabezpečení, a Obchodní a průmyslový apelační tribunál. Odvolání ve správních věcech se děje buď před Centrálním apelačním soudem nebo u Divize správního práva Státní rady, která ovšem není součástí soudního systému.

Nejvyšší instancí je Nejvyšší soud. Před Nejvyšším soudem se mimo jiné zodpovídají současní i minulí členové Generálních stavů, ministři a státní tajemníci z trestných činů spáchaných při výkonu svého úřadu. Členové Nejvyššího soudu jsou jmenováni na návrh senátu, který předloží seznam tří kandidátů.

Soudy nepřezkoumávají ústavnost zákonů a mezinárodních smluv.

Soudci jsou jmenováni královským výnosem na doživotí. Jsou propuštěni z funkce na vlastní žádost nebo po dosažení zákonné věkové hranice. Suspendování nebo propuštění mohou být jen na základě rozhodnutí soudu.

Polský soudní systém⁴¹

Polský soudní systém se podle Ústavy skládá ze soudů a tribunálů. Ústavní soud je součástí soudní moci. Rovněž specifický Státní tribunál nevybočuje z této kategorie.

Polský Ústavní soud se skládá z 15 soudců, kteří jsou individuálně jmenováni Sejmem (na návrh minimálně 50 poslanců nebo Prezidia Sejmu) na funkční období 9 let bez možnosti opětovného jmenování. Předsedu a místopředsedu Ústavního soudu jmenuje prezident na návrh kolegia ústavních soudců. Ústavní soudci jsou nezávislí, disponují imunitou a platí přísná inkompatibilita s jakoukoli další politickou či veřejnou činností s výjimkou pedagogických a vědeckých aktivit.

Státní tribunál je specifickým orgánem, který je výsledkem polských historických tradic i konkrétních historických okolností. Současný Státní tribunál vznikl v roce 1982. V praxi působí jen výjimečně. Po roce 1989 rozhodoval jen jednou.

Státní tribunál je orgánem, před kterým nesou odpovědnost v případě porušení Ústavy nebo zákona v souvislosti s vykonávanou funkcí ústavní činitelé. Podle současné ústavy se jedná o prezidenta, premiéra a členy vlády, guvernéra polské národní banky, předsedu NKÚ, členy Státní rady pro rozhlas a televizi, vrchního velitele ozbrojených sil (není totožný s prezidentem republiky) a také s jistými omezeními o poslance a senátory (týká se jejich eventuální ekonomické aktivity související se státním majetkem nebo majetkem místních samospráv).

Státní tribunál rozhoduje o vině, přičemž jedinými tresty, které může udělit jsou zbavení aktivního a pasivního volebního práva na dobu od 2 do 10 let, zbavení všech nebo některých vyznamenání či čestných titulů a zbavení funkce. V případě prezidenta znamená rozhodnutí o vině zbavení jej úřadu a vypsání nových prezidentských voleb.

Státní tribunál se skládá z předsedy, 2 místopředsedů a 16 členů jmenovaných Sejmem na dobu funkčního období sejmu. Neexistuje zákaz opětovného zvolení. Předsedou Státního tribunálu je ex officio předseda Nejvyššího soudu. Místopředsedové a alespoň polovina členů tribunálu musí mít kvalifikaci nutnou pro výkon funkce soudce. Členové Státního tribunálu jsou nezávislí a mají imunitu.

Výkon spravedlnosti přísluší Nejvyššímu soudu, všeobecným soudům, správním soudům a vojenským soudům. Zvláštním orgánem je Státní rada soudnictví, která dohlíží na dodržování principů nezávislosti soudů a soudců. Státní rada soudnictví se skládá z předsedů Nejvyššího soudu a Nejvyššího správního soudu, ministra spravedlnosti, osoby jmenované prezidentem,

⁴¹ Dle Kubát, M., Politické a ústavní systémy zemí středovýchodní Evropy, Eurolex Bohemia s.r.o., Praha 2004, str.271 a násl.

patnácti členů vybraných z řad soudců Nejvyššího soudu a všech typů soudů a čtyř členů jmenovaných Sejmem z řad poslanců a dvou členů jmenovaných Senátem z řad senátorů. Nejvyšší soud spravuje dozor nad činností všeobecných a vojenských soudů. Působí jako odvolací instance, interpretuje zákony, potvrzuje platnost voleb a celostátních referend. Soudce Nejvyššího soudu jmenuje prezident na návrh Státní rady soudnictví, předsedu Nejvyššího soudu jmenuje také prezident na dobu šesti let.

Nejvyšší správní soud a ostatní správní soudy kontrolují činnost státní správy. Součástí této kontroly je rovněž rozhodování ve věci zákonnosti usnesení orgánů místních samospráv a normativních aktů orgánů státní administrativy. Soudce Nejvyššího správního soudu jmenuje prezident na návrh Státní rady soudnictví a předsedu Nejvyššího správního soudu jmenuje do funkce na šest let také prezident republiky.

Portugalský soudní systém

Ústavní soud má třináct členů, z nichž deset je jmenováno parlamentem a další tři jsou voleni dodatečně jimi samými. Šest soudců musí být vybráno z řad soudců ostatních soudů a další jsou osobnostmi z řad ostatních právníků. Soudci Ústavního soudu jsou jmenováni na devět let bez možnosti opětovného jmenování. Předseda Ústavního soudu je volen ostatními soudci.

Kromě Ústavního soudu jsou zřízeny tyto soudy: Nejvyšší soudní dvůr a soudy, nalézající právo v jedoinstančním a dvouinstančním řízení; Nejvyšší správní soud a ostatní správní a finanční soudy; Účetní dvůr; námořní soudy, rozhodčí soudy a soudy smírčí.

Nejvyšší soudní dvůr je nejvyšším orgánem v soustavě soudů, jeho předseda je volen jeho soudci. Okresní soudy jsou zásadně soudy první instance. Soudy druhé instance jsou soudy odvolací a revizní.

Nejvyšší správní soud je nejvyšším orgánem v organizaci správních a finančních soudů, jeho předseda je volen jeho soudci. V době vlečného stavu se vytvářejí vojenské soudy, příslušné pro trestné činy vojenské povahy.

Účetní dvůr je nejvyšším orgánem dozoru nad oprávněností veřejných výdajů a nad vedením účtů, které stanoví zákon.

Soudci jsou nesaditelní a smějí být přeloženi, zproštěni výkonu, převedeni do důchodu nebo propuštěni pouze na vlastní žádost nebo rozhodnutím soudu. Při výkonu soudcovského úřadu nelze vykonávat žádnou jinou veřejnou nebo soukromou funkci s výjimkou pedagogické nebo vědecké činnosti.

Jmenování soudců soudních tribunálů druhé instance se provádí na základě konkurzu mezi soudci první instance a při respektování zásluh jako prvořadého kritéria. Přístup k Nejvyššímu soudnímu dvoru umožňuje zákon na základě konkurzu mezi soudci a státními zástupci, jakož i zasloužilými právníky.

Nejvyšší soudcovské radě přísluší jmenování, pověření, přeložení a povýšení soudců. Tato rada vykonává i disciplinární pravomoc. Nejvyšší soudcovské radě předsedá předseda Nejvyššího soudního dvora je složena z těchto členů: dva členové jmenovaní prezidentem, přičemž jeden z nich musí být soudce, sedm členů volených parlamentem a sedm členů volených soudci ze svého středu, dle zásad poměrného zastoupení.

Rakouský soudní systém

Ústavní soudní dvůr se skládá z předsedy, místopředsedy, dvanácti dalších členů a šesti náhradníků. Předsedu, místopředsedu, šest dalších členů a tři náhradníky jmenuje spolkový prezident na návrh spolkové vlády; tito členové soudu jsou jmenováni z řad soudců, správních úředníků a univerzitních profesorů. Další šest členů a tři náhradníky jmenuje spolkový prezident na základě návrhů, které, pokud jde o tři členy a dva náhradníky, podává Národní rada a pokud jde o zbývajících tři členy a jednoho náhradníka podává spolková rada. Tři členové a dva náhradníci musí mít bydliště mimo hlavní město Vídeň. Všichni členové soudu musí mít dokončené právní vzdělání a zastávat nejméně deset let odbornou funkci v oboru. Věková hranice pro zastávání funkce soudce Ústavního soudního dvora je 70 let.

Soustava soudů je tvořena Nejvyšší soudní dvůr, vrchní, krajské a okresní soudy. Nejvyšší instancí je Nejvyšší soudní dvůr. Pro členy tohoto soudního dvora platí neslučitelnost s funkcí člena spolkové vlády, člena zemské vlády nebo orgánu obecné reprezentace. Správní soudnictví je vykonáváno na úrovni nezávislých správních senátů a Nejvyššího správního soudu ve Vídni. Nezávislé správní senáty se skládají z předsedy, jednoho místopředsedy a dalších členů. Jejich členy jmenuje zemská vláda nejméně na šest let. Nejméně čtvrtina členů musí být převzata ze služebních míst u Spolku. Předsedu, místopředsedu a ostatní členy Nejvyššího správního soudu jmenuje spolkový prezident na návrh spolkové vlády.

Ze zvláštních soudů lze jmenovat pracovní soudy, Arbitrážní soud pro věci týkající se obchodu s komoditami a zemědělskými produkty. Spory týkající se sociálního zabezpečení se řeší u okresních komisí pro sociální zabezpečení.

Řecký soudní systém

Ústavní soud se v Řecku nazývá Zvláštní vysoký soud. Sestává z předsedů Státní rady, Nejvyššího soudu a Rady kontrolorů, třech státních radů a čtyř členů Nejvyššího soudu, určených losem na dobu dvou let. Soudu předsedá buď předseda Státní rady nebo předseda Nejvyššího soudu, a to ten nejstarší z nich. V určitých případech se složení soudu rozšiřuje o dva losem určené řádné profesory práva z právnických fakult.

Obecné soudnictví je zajišťováno v nejvyšší instanci Nejvyšším soudem (Aeropag), odvolacími soudy a soudy magistrátskými a prvoinstančními v civilních věcech a policejními a porotními soudy v trestních věcech. Správní soudnictví je zajišťováno prvoinstančními správními soudy, odvolacími soudy a nejvyšší instancí je buď Státní rada nebo Státní kontrolní úřad.

Soudci jsou povyšováni, jmenováni, překládáni, delegováni do jiného oboru soudnictví nařízením prezidenta po předchozím rozhodnutí Nejvyšší soudcovské rady. Tato Rada se skládá z předsedy příslušného Nejvyššího soudu a jeho členů, kteří jsou vybráni losem. K Nejvyšší soudcovské radě civilního a trestního soudnictví náleží též státní zástupce u Aeropagu. K Nejvyšší soudcovské radě pro Státní radu a správní soudnictví náleží též Generální státní zástupce při správním soudnictví. Disciplinární pravomoc nad soudci má Nejvyšší disciplinární rada.

Slovenský soudní systém⁴²

Soudní moc je zakotvena v sedmé hlavě Ústavy. Reprezentuje ji Ústavní soud a soustava obecných soudů. Od počátku slovenské nezávislosti hrál Ústavní soud roli důležitého korektora v konfliktech mezi jednotlivými státními institucemi. Skládá se z 13 soudců, jmenovaných na 12 let prezidentem z dvojnásobného počtu kandidátů navržených Národní radou. Ústavním soudcem se může stát osoba volitelná do Národní rady, která dosáhla 40 let, má vysokoškolské právnické vzdělání a je nejméně 15 let činná v právní praxi. Soudci Ústavního soudu disponují stejnou imunitou jako poslanci Národní rady. Výkon funkce je neslučitelný s členstvím v politické straně, s výkonem poslaneckého mandátu, s funkcí v jiném orgánu veřejné moci, s pracovním poměrem, s podnikatelskou činností atd. V čele Ústavního soudu je předseda, kterého zastupuje místopředseda.

Ústavní soud rozhoduje o stížnostech fyzických i právnických osob, které se domáhají ochrany svých porušených základních práv a svobod. Je příslušný podávat výklad Ústavy, má pravomoc rozhodovat o ústavnosti a zákonnosti voleb do Národní rady, voleb prezidenta a orgánů územní samosprávy. Rozhoduje také o stížnostech proti výsledku referenda a lidového hlasování o odvolání prezidenta. Rovněž je příslušný ve věci žaloby Národní rady proti prezidentovi ve věci úmyslného porušení ústavy a vlastizrady. Po novele z roku 2001 může též rozhodovat na návrh prezidenta o ústavnosti předmětu referenda.

Obecnou soustavu soudů tvoří podle ústavy Nejvyšší soud a ostatní soudy (55 okresních a 8 krajských soudů).

Soudci jsou při výkonu své funkce nezávislí. Jsou jmenováni prezidentem na doživotí.

V roce 2001 vznikla Soudní rada, překládá prezidentovi návrhy na jmenování a odvolání soudců a to včetně předsedy a místopředsedy Nejvyššího soudu, rozhoduje o přidělení soudce a o jeho přemístění, volí a odvolává členy disciplinárních senátů soudů. Jejím předsedou je předseda Nejvyššího soudu, ostatní členové jsou voleni či jmenováni a případně odvoláváni různými orgány (osm přímo soudci, tři Národní radou, tři prezidentem a tři vládou). Funkční období rady je pětileté, přičemž mohou být voleni nejvýš dvakrát po sobě.

Slovinský soudní systém⁴³

Slovinský Ústavní soud je podle Ústavy „nejvyšším orgánem soudní moci dbající o ochranu ústavnosti, zákonnosti, lidských práv a základních svobod“, rozhoduje mimo jiné o ústavních žalobách v případě porušování lidských práv a o kompetenčních sporech mezi soudy a státními orgány, mezi Státním shromážděním, prezidentem a vládou, nebo o případné protiústavní činnosti politických stran. Ústavní soud tvoří devět soudců, které na návrh prezidenta volí Státní shromáždění. Mandát ústavního soudce je devítiletý, soudci se volí pouze na jedno funkční období. Soudci ze svého středu volí předsedu na dobu tři let.

Podle Ústavy (čl.125-134) jsou soudci nezávislí a řídí se jen Ústavou a zákony. Nejvyšším soudem je Vrchní soud, jemu je podřízena soustava soudů oblastních, okresních a místních. Stát zastupuje v právních věcech prokuratura, v jejímž čele stojí státní návladní.

⁴² Dle Kubát, M., Politické a ústavní systémy zemí středovýchodní Evropy, Eurolex Bohemia s.r.o., Praha 2004, str. 355 a násl.

⁴³ Dle Kubát, M., Politické a ústavní systémy zemí středovýchodní Evropy, Eurolex Bohemia s.r.o., Praha 2004, str. 385 a násl.

Funkce soudce je stálá. Ústava přesně vymezuje akty, za nichž je soudcovství možno odejmout. Na základě návrhu Soudní rady soudce volí Státní shromáždění (čl. 130) Soudní rada je orgán složený z jedenácti členů. Pět jich volí na návrh prezidenta Státní shromáždění a pocházejí z univerzitního prostředí nebo advokacie, šest členů volí mezi sebou soudci (čl.131) Funkce soudce je neslučitelná s funkcemi ve státní správě, samosprávě a jinými povoláními, které stanoví zákon. Zvláštní institucí je Rozpočtový soud, který rozhoduje o účelnosti využívání veřejných prostředků.

Španělský soudní systém

Ústavní soud se skládá z dvanácti členů, jmenovaných králem. Čtyři navrhuje Kongres třípětinovou většinou svých členů, čtyři Senát stejnou většinou a dva Generální soudní rada. Členové Ústavního soudu jsou vybíráni ze soudců, státních zástupců, univerzitních profesorů, státních úředníků a advokátů. Všichni musí být uznávanými kompetentními právníky s více než patnáctiletou zkušeností při výkonu svých povolání. Členové Ústavního soudu jsou jmenováni na devět let a každé tři roky dochází k obnově jedné třetiny. Členství v Ústavním soudu je neslučitelné s jakýmkoli reprezentativním mandátem, s politickými nebo správními úřady, s uskutečňováním řídicí funkce v některé politické straně anebo v odborech anebo se zaměstnáním v takových organizacích. Členové Ústavního soudu jsou při výkonu své funkce nezávislí a nesesaditelní. Král jmenuje na návrh pléna předsedu Ústavního soudu a to na dobu tří let.

Nejnižší úroveň soudního systému jsou smírčí (obecní) soudy. Nacházejí se v obcích, kde není soud první instance. Řeší nejméně závažné civilní a trestní spory. Klasickou první úroveň soustavy tvoří soudy první instance, řeší méně závažné spory a jsou odvolacími soudy pro rozhodnutí smírčích soudů. Na stejné úrovni jsou i vyšetřující soudy, které vyšetřují kriminální případy, které jsou potom projednávány u provinčních nebo trestních soudů. Další úroveň jsou provinční soudy, které řeší civilní a trestní spory se sazbou vyšší než pět let. Provinční soudy jsou odvolací instancí pro soudy první instance. Nad nimi stojí Vrchní regionální soud, který je nejvyšší instancí v rámci regionu, má civilní, trestní a pracovní komoru.

Národní soud má celostátní působnost, sestává z trestní, správní a sociální komory, sídlí v Madridu. Na vrcholu celého systému stojí Nejvyšší soud v Madridu, má civilní, trestní, sociální, vojenskou a správní komoru, je odvolací instancí Národního a Vrchního regionálního soudu.

Ze zvláštních soudů lze jmenovat soudy pro mladistvé, soudy vězeňského dohledu, pracovní soudy, správní soudy a trestní soudy, ty mají dvě úrovně, lokální a centrální. Vojenské soudy mají svou vlastní strukturu.

Soudnictví je spravováno Generální radou pro soudnictví (Consejo general del poder judicial), ustanovuje soudce a vede s nimi disciplinární řízení. Rada je složena z předsedy Nejvyššího soudu, který je v jejím čele, a dvaceti členů jmenovaných králem na dobu pěti let, a to dvanácti soudců všech kategorií, čtyř na návrh poslanecké sněmovny a čtyř na návrh senátu, v obou případech se souhlasem třípětinové většiny, a to z řad advokátů a ostatních právníků, vybraných osob, jejichž schopnosti jsou všeobecně uznávány a kteří mají více než patnáctiletou praxi v právnickém povolání.

Soudci jsou nezávislí a nesesaditelní. Soudci během trvání svého úřadu nesmějí přijímat žádné jiné veřejné úřady ani náležet k politickým stranám nebo odborům.

Švédský soudní systém

Švédský soudní systém tvoří obecné a správní soudy. Soustava obecných soudů má tři instance. První tvoří okresní soudy, druhou odvolací soudy a třetí Nejvyšší soud. Soustavu správních soudů tvoří obvodní správní soudy, odvolací správní soudy a Nejvyšší správní soud. Ze speciálních soudů můžeme jmenovat pracovní, obchodní nebo patentový soud, půdní soud (land court), soudy ochrany životního prostředí a soudy námořního práva.

Orgánem spravujícím soudy je Národní soudní rada spadající pod vládu.

Jmenování soudců provádí vláda nebo jí určený orgán. Soudcem může být jen švédský občan. Ten, kdo byl jmenován soudcem z povolání, může být odvolán ze své funkce jen prokázal-li trestným činem nebo velkým či opakovaným zanedbáváním úředních povinností svou zjevnou nevhodnost pro zastávání této funkce, nebo dosáhl-li penzijního věku, anebo je z jiných zákonných důvodů povinen odejít do penze.